अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा
स्नातककार्यक्रमः – वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डम्
2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली-110002

UGC LOCF (Sanskrit) Committee

Prof. Shrinivasa Varakhedi
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉vc@sanskrit.nic.in
Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Viroopaksha V. Jaddipal
Secretary, Maharishi Sandipani Rashtriya Ved Vidya Pratishthan, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com
Dr. M. V. Natesan
(Retd Prof.) SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10, ✉ natesanskt2000@gmail.com
Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, University of Delhi, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Veda-Paurohitya-Karmakandam)

Prof. Viroopaksha V Jaddipal
Chairperson of the committee and Secretary, Maharishi Sandipani Rashtriya Ved Vidya Pratishthan, Ujjain ✉ vvjaddipal@gmail.com
Prof. Manoj Kumar Mishra
HoD. of Veda, Paurohitya & Karmakanda, Central Sanskrit University, New Delhi,
✉ vedanga.mkmishra@gmail.com
Shri Satyam Shukla
Rigveda Adhyapaka, Rashtriya Adarsh Ved Vidyalaya, Maharshi Sandipani Rashtriya Vedavidya Pratishthan -Ujjain ✉ rigvedisatyam@gmail.com
Shri Chidanand Shastri
Rigveda Adhyapaka, Rashtriya Adarsh Ved Vidyalaya, Maharshi Sandipani Rashtriya Vedavidya Pratishthan, Ujjain ✉ shastri.cg@gmail.com
Shri Saurav Nautiyal
Rigveda Adhyapaka, Rashtriya Adarsh Ved Vidyalaya, Maharshi Sandipani Rashtriya Vedavidya Pratishthan, Ujjain ✉ saurabh96.delhi@gmail.com
Dr. D. Dayanath
Convenor of the committee and Asst. Professor (Veda), Central Sanskrit University, New Delhi
✉ sridayanath@gmail.com

Co-Ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Chief Co-ordinator of the committee and Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058 ✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in
Dr. Yashvant Kumar Trivedi
Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.yashvant.trivedi@csu.co.in
Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058,
✉ dr.awasthisailesh@csu.co.in
Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058,
✉dr.kishor_kumar@csu.co.in
Dr. Deepika Dixit
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058,
✉ dr.deepikadixit@csu.co.in

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः
(Introduction of the Program)

बी.ए. आनर्स् (वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डम्) कार्यक्रमस्य उद्देश्यं तावत् नवीनदृष्टिकोणयुक्तानां छात्राणां सर्वेषां वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डस्य स्नातकपाठ्यक्रमेषु उन्मुखीकरणम् अस्ति। अयं पाठ्यक्रमः Learning Outcome-based Curriculum Framework (LOCF) इत्यस्य आधारेण निरूपितः अस्ति, यः विविधविश्वविद्यालयेषु अनुसर्तुं योग्यः अस्ति।

LOCF - पद्धतिः स्नातकस्तरे लक्ष्यकेन्द्रितस्य पाठ्यक्रमस्य प्रस्तुतये उपकरोति। इयं पद्धतिः "छात्रकेन्द्रितायाःशिक्षण-अधिगमप्रक्रियायाः आविष्करणे अत्युपयुक्ता भवति इति अभिप्रायेण निरूपिता अस्ति। एषा पद्धतिः छात्राणाम् अधिगमानुभवे स्पष्टतां दार्ढ्यं च समुत्पादयति। अनया पद्धत्या छात्राः यथेच्छं स्वीयपाठ्यक्रमे संलग्नाःभवन्ति। ईदृशः स्नातकपाठ्यक्रमः छात्राणां न केवलं वेदविषये शिक्षणं प्रददाति अपितु व्यक्तित्वविकसनेन सह उपजीविकां कल्पयति।

LOCF - पद्धतिः पाठ्यक्रमस्य स्वभावं स्वरूपं वा विस्तरेण वर्णयति। अपि च पाठ्यक्रमस्य अध्ययनाद् यानि यानि फलानि प्राप्यन्ते, तान्यपि सूचयति। अनया पद्धत्या स्नातकस्तरपाठ्यक्रमात् व्यज्यमानाः गुणाः निर्दिश्यन्ते। एते गुणाः स्वास्थ्यं, भावनात्मकसंतुलनं, समालोचनात्मकचिन्तनं, सामाजिकन्यायः एवं औद्योगिककौशलानि भवन्ति। अयं कार्यक्रमः छात्रेषु निरन्तराध्ययनयोग्यतां, स्थिरजीवनं च जनयति। भारतीयदर्शनाध्ययनविषये दृष्टिकोणं च परिवर्तयति।

बी.ए.ऑनर्स् (वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डम्) इत्यस्मिन् पाठ्यक्रमे विविधवैदिकविषयान् आधृत्य समीक्षात्मकानि, विमर्शात्मकानि, विशिष्टचिन्तनपराणि लेखनानि रचयितुं वैदिककार्यक्रमान् याग-होमादीन् वा आयोजयितुं स्रोतः समुपलभ्यते। अयं पाठ्यक्रमः अंतर्विषयात्मकपद्धतिम् अनुसरति यया छात्राः वेदस्य संक्षिप्तं, गूढं च परिचयं प्राप्नुवन्ति, ये च अन्यान्विषयान् अपि पठन्ति, तेषु विषयेषु अपि विशिष्टां जिज्ञासां प्राप्नुवन्ति। अयं पाठ्यक्रमः मानवजीवनकौशलेन, सामाजिकविज्ञानेन, अध्यात्मविज्ञानेन च सह सम्बन्धं स्थापयति। अनेन पाठ्यक्रमेण छात्राः वेदानां तदुपदिष्टकर्मणां च विश्लेषणे समस्या-समाधानयोरधिगमने च सामर्थ्यं सम्पादयन्ति।

एषः पाठ्यक्रमः छात्रेषु सर्वोत्तमं बौद्धिकसामर्थ्यं जनयितुं रचितः अस्ति। येन छात्रः व्यक्तित्वविकासं सामाजिकजीवनविकासं च आसादयितुं समर्थः भवेत्।

अयं पाठ्यक्रमः वेदाध्ययनस्य सामान्यरूपेण प्रचलितान् दृष्टिकोणान् आविष्कर्तुम् अन्यथाधारणां च अपाकर्तुं, तद्द्वारा भारतीयदर्शनाध्ययने छात्राणां रुचिं च जनयितुं संरचितः वर्तते। अयं कार्यक्रमः छात्राणां अधिकतमां नमनीयतां (Flexibility) कल्पयितुम् आयोज्यते।

अत्र मुख्यविषयान्तर्गतानि पत्राणि सन्ति, यानि वेदविषये मूलभूतं ज्ञानं, समीक्षात्मकं तार्किकं च चिन्तनं, तुलनात्मकं ज्ञानं, विमर्शात्मकं विवेचनात्मकम् अध्ययनं च यथावत्प्रयच्छन्ति। अयं पाठ्यक्रमः एवमपि दृष्टिगतः स्यात्, यत्छात्राः स्वस्वरुच्यनुसारं शिक्षां स्वयमेव समनुनयन्तु इति निमित्तेन अनेकविकल्पान् प्रदातुं नियोजितः अस्ति इति।

पाठ्यक्रमोऽयं न केवलं वेदानाम् अपितु वेदोपदिष्टकर्मणां ज्ञानं कौशलं च संवर्धयति। अन्येषु विषयेषु अपि आवश्यकानि कौशलानि संवर्धयति। बी.ए. ऑनर्स् वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डपाठ्यक्रमः अंतश्शास्त्रीयः बहुशास्त्रीयश्च अस्ति। यः विविधविषयेषु विशेषज्ञानं प्राप्तुं सहायकः अस्ति्। यश्च अन्यविषयाणां सम्बद्धकौशलानां प्राप्त्युपायः भवति। एतस्य पाठ्यक्रमस्य मुख्यविषयाः (Core), अंतश्शास्त्रीय-बहुशास्त्रीय-वैकल्पिकपाठ्यक्रमाणां (Interdisciplinary, Multidisciplinary, Electives), कौशलवर्धनपाठ्यक्रमाणां (Skill Enhancement Courses) च सम्यक्संयोजनम् आवहति। अनेन वेदस्य अध्ययनं कुर्वन् छात्रः तदितरसंबद्धविषयेभ्यः अपि यथायोग्यं ज्ञानं लभते।

स्वरूपं विस्तृतिः च (Nature and Scope)

बी.ए. ऑनर्स् वेदकर्मकाण्डपौरोहित्यपाठ्यक्रमः चतुर्वर्षीयः अस्ति। प्रतिवर्षं द्वौ द्वौ सत्रौ भवतः। अतः सम्पूर्णपाठ्यक्रमे अष्टौ सत्राणि भवन्ति। प्रतिसत्रं षोडशसप्ताहपर्यन्तः अध्ययनाध्यापनमूल्याङ्कनकालः निश्चितो भवति। अस्मिन्पाठ्यक्रमे अध्यापनम् अध्ययनं च सैद्धान्तिककक्षाभिः व्याख्यानरूपेण (Lecture) तथा प्रशिक्षणकक्षाभिः (Tutorial) सह सम्पन्नं भवति। पाठ्यक्रमः औपचारिकव्याख्यानैः सह अध्याप्यते, यत्र Powerpoint प्रस्तुतीनां, Audio-Video उपकरणानां च उपयोगः करणीयः। यथायोग्यमवसरः प्राप्तः चेत् अन्यानि शिक्षणसाधनानि अपि प्रयोक्तुं शक्यन्ते।

केषुचित्पाठ्येषु अतिरिक्तानि अपेक्ष्यानि भवन्ति, यथा – वृत्तचित्रदर्शनम् (Documentary), चलनचित्रदर्शनम्, क्षेत्रकार्यं (Field Work), अभिलेखसंग्रहणम् (Archival Work), विविधविदुषां/संस्थानां दर्शनम् (Interaction with Scholars and Visit to Gurukula), परियोजनायाः कार्यम् (Project Work), वैदिकयज्ञेषु भागग्रहणम् इत्यादीनि। एतानि नियमिताध्यापनसहितं सम्यक्समायोज्यन्ते।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

(Objectives of the Program)

अस्य पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् एवं प्रकारेण निर्दिष्टं भवति -

1. छात्रेभ्यः वैदिकपरम्परायाः ज्ञानस्य प्रदानम्।
2. एतत् ज्ञानं समाजस्य श्रेयसि कथम् उपयोगी भवति, इति शिक्षणम्।
3. वैदिकाः ऋषयः आचार्याश्च कथम् अनुसन्धानम् अकुर्वन्, अधुना कुर्वन्ति, कथं मीमांसादिशास्त्रमाश्रित्य वेदवाक्येषु विवाद-समाधानं कुर्वन्तीत्यस्य ज्ञानप्रापणम्।
4. प्राचीनज्ञानपरम्परायाः अध्ययनात् अधुनातनजीवनस्य निर्माणम्।
5. अतीतवर्त्तमानयोः ज्ञानकर्मणोः परस्परंसम्बद्धतायाः ज्ञानप्रदानम्।
6. छात्राणां चिन्तनकौशल-जीवनकौशल-विश्लेषणशक्ति-तार्किकचिन्तनानां वर्धनम्।
7. अनुसन्धानाभिमुखदृष्टेः प्रदानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Outcomes of the Program)

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	**भारतीयमूलानि -** वैदिकपरम्परायाः मूलज्ञानं प्रदाय कुशलविश्लेषकचिन्तकानां छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	**भारतीयज्ञानपरम्परा** – भारतीयज्ञानपरम्परायै वेदस्य अभिन्नाङ्गत्वस्य अवबोधः।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	**भविष्यवाद्युपागमः -** वेदेषु निपुणत्त्वेन छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	**भविष्यवाद्युपागमः** - वैदिकसिद्धान्तानां व्यावहारिकानुप्रयोगे कुशलान् छात्राण् निर्माय तेषां नैतिकतासंवर्धनम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	**बहुशास्त्रीयम् -** वेदेषु प्रतिपादितान् लोकोपयोगिनः मौलिकान् नियमान् समाजे सप्रमाणं प्रतिपादयितुं समर्थानां छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 6	**वृत्तिप्रदानक्षमता -** छात्रान् व्यावसायिक-विश्लेषणात्मकप्रौद्योगिकी-कौशलेन सुसज्जितान् कृत्वा तेषां वृत्तिसामर्थ्यस्य वर्धनम्।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्
(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
पाणिनीयशिक्षा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
निरुक्तम् (प्रथमाध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पञ्चाङ्गपूजनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
यज्ञपात्रपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः (संहिताब्राह्मणारण्यकोपनिषत्परिचयः) चरणव्यूहः च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मीमांसापरिभाषा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
निरुक्तम् (द्वितीयाध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैदिकच्छन्दांसि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
याज्ञवल्क्यशिक्षा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः (वेदाङ्गस्येतिहासः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्मार्तयागपद्धतिः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
निरुक्तम् (पञ्चमाध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
उपनयनोपाकर्मप्रकरणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सायणाचार्यविरचिता ऋग्वेदभाष्यभूमिका	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
निरुक्तम् (सप्तम-अष्टमाध्यायौ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अग्निहोत्रब्राह्मणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नीतिमञ्जरी (प्रथमाध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अग्न्याधानं, हविर्यज्ञाः, सोमसंस्थाः च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
निरुक्तम् (9-10 अध्यायौ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैमिनीयन्यायमाला (प्रथमाध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 3	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रौतयज्ञपरिभाषा (का.श्रौ.सू 1)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैदिकीप्रक्रिया	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सभाष्यसूक्ताध्ययनम् – 4	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शिक्षावल्ली (शाङ्करभाष्यसहिता)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैदिकस्वरप्रक्रिया	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वाध्यायब्राह्मणम् (तै.आ. 2)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
लघुजातकम्, वास्तुरत्नाकर	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

विवाहप्रकरणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
केनोपनिषद् (शाङ्करभाष्यम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
रुद्राध्यायः – 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
रुद्राध्यायः – 2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नारदीयशिक्षा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सामवेदभाष्यभूमिका (सायणविरचिता)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रातिशाख्यविस्तरः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
माण्डूकी शिक्षा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बौधायनधर्मसूत्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पाकयज्ञाः हविर्यज्ञाश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बृहदवकहडाचक्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पूजाविधानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आश्वलायनश्रौतसूत्रम् (चिताः अंशाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कात्यायन शुल्बसूत्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डस्नातकस्य गुणाः

वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डपाठ्यचर्यायाः स्नातकस्य गुणाः

पाठ्यक्रमस्य समापनानन्तरं छात्राः समालोचनात्मकचिन्तनस्य, युक्तियुक्तपरीक्षणस्य, प्रभावपूर्णसंवादस्य च कौशलानि अर्जयिष्यन्ति। ते श्रुतिप्रदिपादितं धर्माधर्मं विवेक्तुं शक्नुवन्ति। मानवसमाजस्य अध्ययनाय यः वैदिकसिद्धान्तः अतीव महत्त्वपूर्णः अस्ति, तस्मिन् अपि संवेदनशीलाः भविष्यन्ति। बी.ए. ऑनर्स् वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डपाठ्यक्रमे स्नातकापेक्षिताः निम्नलिखिताः गुणाः भवन्ति -

GA1	वेदानां तत्परम्परायाश्च ज्ञानं, येन भारतवर्षे प्राचीनकालात् आधुनिककालपर्यन्तं वेदवाङ्गस्य विकासस्य बोधः स्यात्।
GA2	भारते विदेशे अन्यशास्त्रेषु च वेदस्य प्रभावः कीदृश इति बोधः स्यात्।
GA3	जटिलानां वैदिकवाक्यानां विवादानां च सम्यक्पठनं, तत्र उपस्थापितप्रमाणानां मूल्याङ्कनं, तर्कविन्यासस्य सम्यगवबोधः, तस्य समालोचनात्मकविमर्शः च।
GA4	दीर्घकालपर्यन्तं तथा विभिन्न-सांस्कृतिक-भौगोलिकक्षेत्रेषु प्रवृत्तानां वैदिकचिन्तनानां प्रतिमानानां विश्लेषणक्षमता।
GA5	सामाजिक-सांस्कृतिकविषयेषु वेदानां प्रभावः ज्ञायते। ऐतिहासिकदृष्ट्या वेदानां परिचयः च ज्ञायते।
GA6	राष्ट्रीयभावना-पुरुषार्थविवेक-मानवमूल्य-संवैधानिकमूल्य-धर्मेषु च सम्मानबुद्धिःसमुत्पद्यते।
GA7	व्यक्तित्वविकसनं तथा उपर्युक्तविश्लेषणशक्तीनां सम्पादनं भवति।
GA8	संस्कृतौ परम्परायां च श्रद्धा, चिन्तनशक्तेः संवर्धनं देशस्य विविधतायाः अवगमनं च भवति।

वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि

पाठ्यक्रमस्य समुचितरीत्या समापनानन्तरं छात्राः वेदपौरोहित्यकर्मकाण्डे स्नातकपदवीं, B.A. Hons. (Veda-Paurohitya-Karmakanda) प्राप्नुवन्ति। अस्य विषयस्य स्नातकाः विभिन्नज्ञानक्षेत्रेषु, औद्योगिकक्षेत्रेषु च संलग्नाः आत्मसंतोषजनकं कार्यं सम्पादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति। ते वेदे प्रमुखानां ग्रन्थानां ज्ञानं सम्पाद्य वेदसम्बद्धैः विद्वत्संवादैः सह सम्बन्धं च स्थापयितुं शक्नुवन्ति। एषः ज्ञानप्रकारः वेदे उच्चशिक्षायाः संशोधनप्रवृत्तौ वा एकः दृढः आधारः भवति। अपि च, विशिष्टविषयकौशलेन सह यानि जीवनोपयोगीनि कौशलानि, यथा - तर्कशक्तिः, संवादकौशलं, नूतना दृष्टिः, व्यक्तित्वविकसनं, मूल्याङ्कनबुद्धिः च इत्येतानि अपि वेदविषयाध्ययनेन विकसितानि भवन्ति। जटिलेऽस्मिन् जीवनसन्दर्भे मानवसमाजस्य उत्कर्षाय वैदिकतत्त्वानाम् अध्ययनं कुर्वन्तः एते छात्राः समृद्धं, फलप्रदम्, अर्थपूर्णं, शान्तिपूर्णं च जीवनं नेतुं समर्थाः भवन्ति।

अधोलिखिताः विकल्पाः वेदस्नातकपाठ्यक्रमे प्रशिक्षितस्य छात्रस्य उद्योगावकाशान् सूचयन्ति—

- अध्यापनम् अनुसंधानञ्च।
- नीतिनिर्माणं शासनञ्च।
- धार्मिकसंस्थासु नियुक्तिः।
- मन्दिरेषु नियुक्तिः।
- सार्वजनिकजीवनं जनप्रतिनिधित्वञ्च।
- पत्रकारितायां तथा समूहमाध्यमेषु कार्यम्।
- सामाजिकसेवा तथा सामाजिककार्यसम्बद्धकार्याणि।
- अभिलेखागारेषु, सङ्ग्रहालयेषु, पुरातत्त्व-अनुसन्धानक्षेत्रेषु च संलग्नता।
- प्रशासनिककार्येषु नियुक्तिः।
- स्ववित्तोपार्जनसामर्थ्यस्य वर्धनम्।

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		प्रधानपाठक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: पाणिनीयशिक्षा	4	100-199
2		प्रधानः 1.2: निरुक्तम् (प्रथमाध्यायः)	4	100-199
3		प्रधानः 1.3: पञ्चाङ्गपूजनम्	4	100-199
4		प्रधानः 1.4: यज्ञपात्रपरिचयः	4	100-199
5		प्रधानः 1.5: वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः (संहिताब्राह्मणारण्यकोपनिषत्परिचयः) चरणव्यूहः च	4	100-199
6		प्रधानः 1.6: मीमांसापरिभाषा	4	100-199
7		प्रधानः 1.7: निरुक्तम् (द्वितीयाध्यायः)	4	100-199
8		प्रधानः 1.8: वैदिकच्छन्दांसि	4	100-199
9		प्रधानः 1.9: याज्ञवल्क्यशिक्षा	4	100-199
		प्रधानः 1.10: वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः (वेदाङ्गस्येतिहासः)		
10	द्वितीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: स्मार्तयागपद्धतिः	4	200-299
11		प्रधानः 2.2: निरुक्तम् (पञ्चमाध्यायः)	4	200-299
12		प्रधानः 2.3: उपनयनोपाकर्मप्रकरणम्	4	200-299
13		प्रधानः 2.4: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1	4	200-299
14		प्रधानः 2.5: सायणाचार्यविरचिता ऋग्वेदभाष्यभूमिका	4	200-299
15		प्रधानः 2.6: निरुक्तम् (सप्तम-अष्टमाध्यायौ)	4	200-299
		प्रधानः 2.7: अग्निहोत्रब्राह्मणम् (तै.ब्रा. 2.1)		
16	तृतीयवर्षीयाः	प्रधानः 3.1: नीतिमञ्जरी (प्रथमाध्यायः)	4	300-399

17	प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.2: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2	4	300-399
18		प्रधानः 3.3: अग्न्याधानं, हविर्यज्ञाः, सोमसंस्थाः च	4	300-399
19		प्रधानः 3.4: निरुक्तम् (9-10 अध्यायौ)	4	300-399
20		प्रधानः 3.5: जैमिनीयन्यायमाला (प्रथमाध्यायः)	4	300-399
21		प्रधानः 3.6: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 3	4	300-399
22		प्रधानः 3.7: श्रौतयज्ञपरिभाषा (का.श्रौ.सू 1)	4	300-399
23	चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: वैदिकीप्रक्रिया	4	400-499
24		प्रधानः 4.2: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् – 4	4	400-499
25		प्रधानः 4.3: शिक्षावल्ली (शाङ्करभाष्यसहिता)	4	400-499
22		प्रधानः 4.4: वैदिकस्वरप्रक्रिया	4	400-499
23		प्रधानः 4.5: स्वाध्यायब्राह्मणम् (तै.आ. 2)	4	400-499
24		प्रधानः 4.6: लघुजातकम्, वास्तुरत्नाकरः	4	400-499
25		प्रधानः 4.7: विवाहप्रकरणम्	4	400-499
26		प्रधानः 4.8: केनोपनिषद् (शाङ्करभाष्यम्)	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 1.क.1: रुद्राध्यायः – 1	4	100-199
2		गौणः 1.क.2: रुद्राध्यायः – 2	4	100-199
3		गौणः 1.क.3: नारदीयशिक्षा	4	100-199
4		गौणः 1.क.4: सामवेदभाष्यभूमिका (सायणविरचिता)	4	100-199
5	द्वितीयवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 2.क.1: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1	4	200-299
6		गौणः 2.क.2: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2	4	200-299
7		गौणः 2.क.3: प्रातिशाख्यविस्तरः	4	200-299
8	तृतीयवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौण 3.क.1: माण्डूकी शिक्षा	4	300-399
9		गौण 3.क.2: बौधायनधर्मसूत्रम्	4	300-399
10		गौण 3.क.3: पाकयज्ञाः हविर्यज्ञाश्च	4	300-399
11	चतुर्थवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: बृहदवकहडाचक्रम्	4	400-499
12		गौणः 4.क.2: पूजाविधानम्	4	400-499
13		गौणः 4.क.3: आश्वलायनश्रौतसूत्रम् (चिताः अंशाः)	4	400-499
14		गौणः 4.क.4: कात्यायन शुल्बसूत्रम्	4	400-499

प्रथमवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester-1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: पाणिनीयशिक्षा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वर्णोत्पत्तिविधेः ज्ञानप्रदानम्।
2. उच्चारण-स्वरविशिष्टोच्चारणविधेः च अवगमनम्।
3. स्वरोच्चारणे हस्तप्रक्षेपविधेः अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वर्णस्वरकालस्थानादिभेदसहितं शुद्धशब्दोच्चारणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वर्णोच्चारणविधिं प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
3. पाठकगुणान् वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. दुष्टशब्दोच्चारणे अनिष्टत्वप्राप्तिर्भवतीति निरूपणं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. स्वरोच्चारणकाले हस्तप्रक्षेपविधिं प्रदर्शयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति
6. वर्णानां प्रयत्नद्वैविध्यप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	पाणिनीयशिक्षा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमश्लोकतः पञ्चदशश्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणं, प्रतिज्ञा, वर्णसङ्ख्याकथनञ्च।
- वर्णोत्पत्तिः, वर्णविभागः, पञ्चधा वर्णभेदश्च।
- स्वरभेदः, कालभेदः, स्थानभेदः, ऊष्मणः अष्टधा गतिश्च।

अन्वितिः २. षोडशश्लोकतः एकत्रिंशच्छलोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वर्णोच्चारणे अष्टौ स्थानानि।
- सवर्णसंज्ञोपयोगिस्थानं, वर्णानां विवृतत्वादयः।
- हकारादिपरानुस्वारोच्चारणविधिः।

- अनुस्वारादेः उच्चारणविधिः।
- सर्ववर्णानां सामान्योच्चारणविधिः।
- रङ्गवर्णोच्चारणविधिः तत्फलञ्च।

अन्वितिः ३. द्वात्रिंशच्छलोकतः चतुश्चत्वारिंशच्छलोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- अधमपाठकवर्णनम्।
- पाठकगुणाः।
- उच्चारणनियमाः, प्रातरादिकालत्रये वर्णोच्चारणविधिश्च।
- वर्णानामाभ्यन्तरप्रयत्नः बाह्यप्रयत्नश्च।
- वेदाङ्गानि।
- स्वरेषु विशिष्टोच्चारणविधिः।

अन्वितिः ४. पञ्चचत्वारिंशच्छलोकतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- नवपदशय्या, स्वरोच्चारणकाले हस्तप्रक्षेपविधि।
- मात्राकालः, अशिष्टाध्यापकाधीततत्त्वादिदोषयुक्तपठनञ्च।
- सम्प्रदायशुद्धवेदाध्ययने फलम्।
- शब्दस्य स्वरवर्णादिदुष्टत्वे अनिष्टम्।
- दुष्टोच्चारणस्य निन्दनं, ग्रन्थान्ते मङ्गलञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शिवराज आचार्यः, कौण्डिन्न्यायनः (व्याख्याकारः), (2021), पाणिनीयशिक्षा, चौखम्बा विद्याभवन।
2. शर्मा, बालकृष्ण, सं., *पाणिनीयशिक्षा* (बच्चूलाल अवस्थीकृत भाष्यसहिता), कालिदास अकादमी।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: निरुक्तम् (प्रथमाध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. निरुक्तस्य प्रथमाध्यायस्य अध्ययनेन दुरूहवैदिकशब्दानाम् अवगमनम्।
2. नामाख्यातादिविषयाणां ज्ञानप्रदानम्।
3. शब्दभेदः तथा शब्दानाम् आख्यातजत्वबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैदिकशब्दानां सस्वरोच्चारणं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. उपसर्गाणां अर्थविवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. षड्भावविकारान् निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
4. शब्दानाम् आख्यातजत्वम् इति प्रतिपादयितुं दक्षाः भविष्यन्ति।
5. निरुक्तस्य उपयोगितायाः महत्त्वस्य च वर्णनं कर्तु सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	निरुक्तम् (प्रथमाध्यायः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. निघण्टुः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निघण्टोः प्रथमतः पञ्चमाध्यायपर्यन्तानां वैदिकशब्दानां सस्वरोच्चारणं कण्ठस्थीकरणञ्च।

अन्वितिः २. प्रथमाध्याये १-२ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चत्वारि पदजातानि।
- षड्भावविकाराः।
- उपसर्गाणाम् अर्थविवेचनम्।
- निपातानाम् अर्थनिश्चयः।

अन्वितिः ३. प्रथमाध्याये ३-४ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दभेदप्रकरणं, शब्दानाम् आख्यातजत्वञ्च।

अन्वितिः ४. प्रथमाध्याये ५-६ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निरुक्तस्य उपयोगित्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्यासागर, छज्जूरामशास्त्री, महामहोपाध्याय पण्डित, (2020), *निरुक्तपञ्चाध्यायी*, नई दिल्ली : मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: पञ्चाङ्गपूजनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पञ्चाङ्गपूजनस्य ज्ञानप्रदानम्।
2. पञ्चाङ्गपूजनविधेः परिचयप्रदानम्।
3. पञ्चाङ्गपूजनविधौ सामग्रीणां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गणपतिपूजनविधेः निरूपणं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. पुण्याहवाचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. षोडशोपचारपूजनं यथाविधि कर्तुं दक्षाः भविष्यन्ति।
4. नान्दीश्राद्धं तत्पूर्ववित्तान्तं च कथयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।न
5. सप्तवसोर्धारापूजनं मातृकापूजनं च कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	पञ्चाङ्गपूजनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गणपतिपूजनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूजनपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनं (षोडशोपचारपूजनसामग्री) च।
- गणपतिमण्डलनिर्माणं, गणपतिस्थापनं, गणपतेः ध्यानावाहनादिश्च।
- षोडशोपचारपूजनं, मङ्गलनीराजनं, मन्त्रपुष्पाञ्जलिश्च।

अन्वितिः २. पुण्याहवाचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूजनपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनं (गन्ध, धान्य, मृत्तिका, पञ्चपल्लवादि) च।

- कलशस्थापनं पूजनञ्च, स्वस्तिवाचनम्, आशीर्वचनादिप्रयोगश्च।

अन्वितिः ३. मातृकापूजनं, सप्तवसोर्धारापूजनम्, आयुष्यमन्त्रजपः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूजनपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनं (षोडशोपचारपूजनसामग्री) च।
- आदौ वैश्वदेवप्रयोगः, षड्विनायकानामावाहनञ्च।
- प्राणप्रतिष्ठापूर्वकषोडशोपचारपूजनम्।
- मातृकापूजनार्थं स्थलनिर्णयः, गोधूमप्रतिमायां षोडशोपचारैः गणपतेः पूजनञ्च।
- गौर्यादिमातॄणां ध्यानावाहनादिषोडशोपचारपूजनञ्च।
- सगुडेन घृतेन क्रमशः सप्तवसोर्धाराः, षोडशोपचारपूजनम्, आयुष्यमन्त्रजपश्च।

अन्वितिः ४. नान्दीश्राद्धः, ऋत्विग्वरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनं (कुश, दूर्वा, तिलादि) च।
- क्रमशः षट् कुशबटून् दूर्वाकाण्डानि वा संस्थाप्य- क्षणदानं, पाद्यदानं, आसनदानं, गन्धादिदानं, भोजननिष्क्रयद्रव्यदानञ्च।
- सक्षीरयवमुदकदानम्, आशीर्ग्रहणं, दक्षिणादानञ्च।
- विसर्जनम्, अनुव्रजनं, न्यूनातिरिक्तदोषपरिहारः, आचार्यप्रार्थना, आचार्यवरणं, कङ्कणबन्धनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, यज्ञदत्त दुर्गाशंकर, *बृहद्ब्रह्मनित्यकर्मसमुच्चयः*, मुम्बई : जगदीश्वर प्रिंटिंग प्रेस।
2. मिश्र, पं. लालबिहारी, नित्यकर्म पूजाप्रकाश, गोरखपुर : गीता प्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: यज्ञपात्रपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. यज्ञपात्राणां विवेचनम्।
2. यज्ञकर्मणि तेषां महत्त्वज्ञानम्।
3. विविधयागेषु पात्राणामुपयोगपरिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधानपात्राणां परिचयं तत्प्रयोगं च वर्णयिष्यन्ति।
2. इष्टिपात्रपरिचयं प्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. सौमिकपात्राणां परिचयं प्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. सम्भाराणां प्रयोगवैविध्यं कथयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	**यज्ञपात्रपरिचयः**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आधानपात्रपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अरणिद्वयं, मन्थिप्रमन्थिनौ, पूर्णपात्रं, दर्व्यादीनि।

अन्वितिः २. इष्टिपात्रपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्रुवः, स्फ्यः, जुहूः, उपभृत्, कपालाः, ध्रुवादीनि।

अन्वितिः ३. सौमिकपात्रपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आज्यस्थाली, इडापात्री, उद्गातृचमसः, मैत्रावरुणपात्राणि।

अन्वितिः ४. सम्भारपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पार्थिवसंभारः, वार्क्ष्र्यसंभारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, पी. एन्. पट्टाभिराम, पं., (1992), *यज्ञतत्त्वप्रकाशः*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशिंग हाउस।
2. द्विवेदी, मनोहरलाल, डॉ., (2004), *कात्यायन यज्ञपद्धति विमर्श*, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थान।
3. मूर्तिः, श्रीपाद सत्यनारायण, आचार्यः, (2007), *यज्ञपात्रपरिचयः*, तिरुपतिः : राष्ट्रिय संस्कृत विद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: वैदिकवाङ्गयस्येतिहासः (संहिताब्राह्मणारण्यकोपनिषत्परिचयः) चरणव्यूहः च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकवाङ्गयस्य विस्तृतरूपेण परिचयप्रदानम्।
2. संहिता-ब्राह्मण-आरण्यक-उपनिषदां परिचयप्रदानम्।
3. चरणव्यूहग्रन्थे प्रतिपादितानां विषयाणां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes) अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैदिकवाङ्गयस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. वैदिकवाङ्गयेतिहासं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. चरणव्यूहग्रन्थे प्रतिपादितान् विषयान् ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	**वैदिकवाङ्गयस्येतिहासः (संहिताब्राह्मणारण्यकोपनिषत्परिचयः) चरणव्यूहः च**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. संहिताब्राह्मणभागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋग्वेदः, ऋग्वेदस्य शाखाः ब्राह्मणानि तेषु प्रतिपादितविषयाश्च।
- शुक्लयजुर्वेदः, शुक्लयजुर्वेदस्य शाखाः, ब्राह्मणानि, तेषु प्रतिपादितविषयाश्च।
- कृष्णयजुर्वेदः, कृष्णयजुर्वेदस्य शाखाः, ब्राह्मणानि, तेषु प्रतिपादितविषयाश्च।
- सामवेदः, सामवेदस्य शाखाः, ब्राह्मणानि, तेषु प्रतिपादितविषयाश्च।
- अथर्ववेदः, अथर्ववेदस्य शाखाः, ब्राह्मणानि, तेषु प्रतिपादितविषयाश्च।

अन्वितिः २. आरण्यकोपनिषद्भागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋग्वेदस्य आरण्यकानि, उपनिषदः, तेषां प्रतिपादनविषयाश्च।
- शुक्लयजुर्वेदस्य आरण्यकानि, उपनिषदः, तेषां प्रतिपादनविषयाश्च।

- कृष्णयजुर्वेदस्य आरण्यकानि, उपनिषदः, तेषां प्रतिपादनविषयाश्च।
- सामवेदस्य आरण्यकानि, उपनिषदः, तेषां प्रतिपादनविषयाश्च।
- अथर्ववेदस्य आरण्यकानि, उपनिषदः, तेषां प्रतिपादनविषयाश्च।

अन्वितिः ३. चरणव्यूहे ऋग्वेदयजुर्वेदखण्डौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महीदासभाष्यसहितः ऋग्वेदखण्डः।
- महीदासभाष्यसहितः यजुर्वेदखण्डः।

अन्वितिः ४. चरणव्यूहे सामवेदाथर्ववेद-फलश्रुतिखण्डाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महीदासभाष्यसहितः सामवेदखण्डः।
- महीदासभाष्यसहितः अथर्ववेदखण्डः।
- महीदासभाष्यसहितः फलश्रुतिखण्डः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जगदीशचन्द्रमिश्र। (2018)। *वैदिकवाङ्मयस्य इतिहासः*। वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. उमेशचन्द्रशर्मा (संपा०)। (1978)। *चरणव्यूहसूत्रम् (आचार्य महिदासकृत भाष्यसहितम्)*। अलीगढ़ : विवेक पब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. महर्षि सान्दीपनि राष्ट्रीय वेदविद्या प्रतिष्ठान। (2023)। *वेदकल्पतरु*। नई दिल्ली : राष्ट्रीय पुस्तक न्यास।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester – 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: मीमांसापरिभाषा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मीमांसायाः परिचयप्रदानम्।
2. मीमांसापरिभाषाग्रन्थस्य परिचयसम्पादनम्।
3. धर्माधर्मयोः परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसापरिभाषानुसारं धर्माधर्मनिरूपणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. विधेः स्वरूपं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. श्रुत्यादिषट्प्रमाणानां निरूपणं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
4. यागमहोशब्दार्थविचारमुपस्थापयितुं शक्ष्यन्ति।
5. भावनास्वरूपं सभेदं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
6. वेदस्य प्रामाण्यत्वविवेचनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	मीमांसापरिभाषा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्माधर्मनिरूपणतः परिसङ्ख्याविधिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्माधर्मनिरूपणं, वेदद्वैविध्यं, ब्राह्मणवाक्यभेदाः, कर्मोत्पत्तिवाक्यञ्च।
- गुणवाक्यं, फलवाक्यं, फलायगुणवाक्यं, सगुणकर्मोत्पत्तिवाक्यञ्च।
- सफलकर्मोत्पत्तिवाक्यं, प्रयोगविधिः, अपूर्वसाधनञ्च।
- उत्पत्त्यपूर्वकल्पना, यजिपदाश्रवणेऽपि यागकल्पनञ्च।
- लिङ्गाद्यभावेऽपि विधायकत्वं, त्रिकापूर्वाद्युत्पत्तिश्च।
- विधित्रैविध्यम्, अपूर्वविधिः, नियमविधिः, परिसङ्ख्याविधिश्च।

अन्वितिः २. श्रुत्यादिषट्प्रमाणनिरूपणतः प्रतिपत्तिकर्मस्वरूपपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुत्यादि षट् प्रमाणानि-
    - श्रुतिः
    - लिङ्गम्
    - वाक्यम्
    - प्रकरणम्
    - स्थानम्
    - समाख्याप्रकरणम्।
- श्रुतिप्राबल्यविचारः, लिङ्गादिप्राबल्यविचारश्च।
- अङ्गनिरूपणम्, अङ्गलक्षणञ्च।
- सन्निपत्योपकारकाङ्गम्, आरादुपकारकमङ्गञ्च।
- कर्मभेदविचारः, प्रतिपत्तिकर्मस्वरूपं तद्भेदाश्च।

अन्वितिः ३. यागहोमशब्दार्थविचारतः ज्योतिष्टोमादीनां नामत्वप्रतिपादनपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यागमहोशब्दार्थविचारः, होमयागयोर्यौगपद्यञ्च।
- उपयोक्ष्यमाणसंस्कारभेदाः, प्रतिपत्तेर्लक्षणान्तरञ्च।
- अर्थगुणकर्मणोः प्राधान्यविचारः, गुणकर्मणश्चातुर्विध्यम्, अर्थकर्मणस्त्रैविध्यञ्च।
- काम्यकर्मणस्त्रैविध्यम्, विधेर्विधायकत्वविचाश्च।
- आर्थीभावना, शाब्दीभावना, भावनालक्षणं, ज्योतिष्टोमादीनां नामत्वप्रतिपादनञ्च।

अन्वितिः ४. अर्थवादविचारतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादविचारः, मन्त्रविचारश्च।
- परिसंख्यादोषत्रयं, विकल्पे दोषाष्टकञ्च।
- वेदस्य प्रामाण्यविचारः।
- कर्मभेदनिरूपणं, प्रमेयादिविचारश्च।
- क्रमनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मुसलगांवकर, गजानन शास्त्री, डॉ., (2014), *मीमांसा परिभाषा*, वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: निरुक्तम् (द्वितीयाध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. निर्वचनसिद्धान्तानाम् उपदेशः।
2. विविधवैदिकपदानां निर्वचनबोधनम्।
3. वेदार्थज्ञानस्य आवश्यकतायाः अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. निर्वचनसिद्धान्तानां वर्णने सिद्धाः भव।
2. योग्य-वर्ज्यशिष्याणां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. साधारणादिशब्दानां निर्वचनं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. रश्मिमेघादिनामनिर्वचनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
5. वाग्-उदक-नदी-अश्वादिशब्दानां निरुक्तप्रतिपादितनिर्वचनं वर्णने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7	निरुक्तम् (द्वितीयाध्यायः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. द्वितीयाध्याये 1-3 पादाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निर्वचनलक्षणम्।
- वर्ज्यग्राह्यशिष्याणां बोधनम्।
- हिरण्यादिशब्दनिर्वचनम्।

अन्वितिः २. द्वितीयाध्याये 4-5 पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साधारणादिशब्दानां निर्वचनम्।
- रश्मिनाम्नां निर्वचनम्।
- वृत्रादिशब्दनिर्वचनम्।

अन्वितिः ३. द्वितीयाध्याये षष्ठपादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रश्मिनामादिनिर्वचनम्।
- मेघादिनामनिर्वचनम्।

अन्वितिः ४. द्वितीयाध्याये सप्तमपादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाङ्नामनिर्वचनम्।
- उदक-नदी-अश्वादिशब्दानां निर्वचनम्।
- ज्वलन्नमनिर्वचनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्यासागर, पण्डितछज्जूरामशास्त्री, महामहोपाध्याय, (2020), *निरुक्तपञ्चाध्यायी*, नई दिल्ली : मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8: वैदिकच्छन्दांसि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकलौकिकछन्दसां परस्परं प्रभेदस्य ज्ञानसम्पादनम्।
2. मन्त्रार्थज्ञाने वैदिकछन्दसां ज्ञानसम्पादनम्।
3. वैदिकछन्दसां परिचयसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विविधवैदिकछन्दसां परिचयकथने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. विनियोगनिर्माणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. छन्दसां विशेषान् निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
4. छन्दःसन्देहे निर्णयप्रकारं प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. पिङ्गलच्छन्दःशास्त्रोक्तगणपरिभाषा, गणसञ्ज्ञादिविषयाणां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
6. छन्दसां धातवः, देवतादिविषये विचारश्चेत्यादिप्रतिपादनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8	वैदिकच्छन्दांसि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ऋक्प्रातिशाख्ये प्रथमं छन्दःपटलम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रजापतेः देवानाम् असुराणां च सप्त छन्दांसि।
- ऋषीणां छन्दांसि, यजुषां साम्नाम् ऋचां ब्रह्मणश्च छन्दांसि।
- ऋषीणां छन्दस्सु वर्गाणां त्रिविधत्वम्।
- ऋषीणां छन्दसामधिकारः।
- गायत्री तद्भेदाश्च।
- उष्णिक् तद्भेदाश्च।

- अनुष्टुप् तद्भेदाश्च।
- बृहती तद्भेदाश्च।
- पङ्क्तिस्तद्भेदाश्च।
- त्रिष्टुप् तद्भेदाश्च।
- जगती तद्भेदाश्च।
- अतिच्छन्दसां द्वौ वर्गौ तयोः उदाहरणानि च।

अन्वितिः २. ऋक्प्रातिशाख्ये द्वितीयं छन्दःपटलम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- छन्दसां केचिद्विशेषा।
- निचृत् संज्ञा भुरिक् संज्ञा च।
- स्वराट् संज्ञा विराट् संज्ञा च।
- छन्दसां देवताः, छन्दसां वर्णाश्च।
- गायत्र्याः पूर्वाणि मादीनि पञ्च छन्दांसि तेषां वैराजानि च।
- पादवृत्ताक्षरेषु सन्देहास्पदानामृचां छन्दोनिर्णयप्रकारः।
- छन्दोदृष्ट्या न्यूनाक्षराणां पादानां पूरणार्थं सन्धिविच्छेदो व्यवधानं वा।
- पादानां विभागप्रकारः।
- पादानां विषये इतरे विशेषाः।

अन्वितिः ३. पिङ्गलच्छन्दःशास्त्रे प्रथमद्वितीयाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गणादिपरिभाषा, गणसंज्ञाः, गणदेवताः, गणफलानि, गणेषु शत्रुमित्रादिः, गणप्रयोगे फलञ्च।
- दुष्टगणादिदोषापवादः, लगसंज्ञा, लगसङ्केतरेखालक्षणं, गुरुत्वापवादश्च।
- क्वचित्पादान्तस्य लघुत्वं, द्विमात्रस्य गुरुत्वं, सङ्ख्योपलक्षसंज्ञाश्च।
- धीश्रीरित्यादिपदानामर्थाः।
- गायत्रीभेदाः, तत्प्रदर्शनोपायश्च।
- लक्षणव्यभिचारे विचारः।
- गायत्र्याः अष्टत्रिंशद्भेदाः।

अन्वितिः ४. पिङ्गलच्छन्दःशास्त्रे तृतीयाध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पादपूरणप्रकारः।

- गायत्र्यादिपादाक्षरसङ्ख्या, छान्दसमेकादिपादत्वं, पञ्चादिपादानि छन्दांसि च।
- चतुष्पादादिगायत्रीलक्षणं, गायत्रीपदनिर्वचनञ्च।
- उष्णिगधिकारः, उष्णिक्पदनिर्वचनञ्च।
- अनुष्टुबधिकारः, अनुष्टुप् पदनिरुक्तिः, बृहत्यधिकारश्च।
- पङ्क्त्यधिकारः।
- त्रिष्टुब्जगत्यधिकारः, त्रिष्टुप् पदनिर्वचनं, बहूनाक्षरायया अपि त्रिष्टुप्त्वं, जगतीपदनिर्वचनं, शङ्कुमत्त्यादिच्छन्दोविशेषाश्च।
- छन्दःसन्देहे निर्णयप्रकारः, छन्दसां देवताः, छन्दसां स्वराः, छन्दसां वर्णाः, छन्दसां गोत्राणि च।
- छन्दसां धातवः, देवतादिविषये विचारश्च।
- मतान्तरविरोधपरिहारः।

निर्धारिता: ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीपिङ्गलनाग, (1938), छन्दःशास्त्रम् (श्रीहलायुधभट्टविरचितया मृतसञ्जीवनाख्यया वृत्त्या समेतम्), मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9: याज्ञवल्क्यशिक्षा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकशिक्षायाः मूलाधारस्यावबोधः।
2. उदात्तानुदात्तस्वरितस्वराणामवबोधनम्।
3. वर्णानां भेदज्ञानम्।
4. वर्णोच्चारणस्थानानां सम्यग्बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. त्रैस्वर्यलक्षणव्याख्यानप्रतिज्ञानां प्रतिपादने कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. हस्तादिचालनविधौ निपुणाः भविष्यन्ति।
3. संयुक्तवर्णेषु हस्तचालनव्यवस्थादीनां वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. वर्णोच्चारणस्य नियमान् वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. रङ्गस्वरोच्चारणप्रकारं वर्णनं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
6. याज्ञवल्क्यशिक्षाग्रन्थस्थविषयप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	याज्ञवल्क्यशिक्षा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आरम्भतः अध्ययनविधिसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणम्।
- त्रैस्वर्यलक्षणव्याख्यानप्रतिज्ञा।
- स्वराणां वर्णाः।
- दैवतानि जातयश्च।
- गोत्राणि, छन्दांसि च।

अन्वितिः २. हस्तचालनविधितः स्वरसंहिताविधिसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रादेशस्वरूपम्।
- मनुष्यादितीर्थनिरूपणम्।
- ऊष्मस्वरूपभेदाः।
- हस्तादिचालने मल्लशर्मोक्तविशेषादयः।

अन्वितिः ३. वर्णप्रकरणे आरम्भतः अभिनिधानशिक्षा….. पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वर्णानामुद्देशः।
- सन्धिभेदाः।
- ॐकारस्य प्लुतत्वनियमः।
- संयुक्तवर्णेषु हस्तचालनव्यवस्थादयः।

अन्वितिः ४. रङ्गस्वरोच्चारणप्रकारः………. आरभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रङ्गस्वरोच्चारणप्रकारः।
- पदोच्चारणे विशेषः।
- संयोगपिण्डानां साप्तविध्यम्।
- दुष्टोच्चारणनिषेधादयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, श्रीअमरनाथ, (1994), *याज्ञवल्क्यशिक्षा*, वाराणसी : कृ.ब. पावगी हितचिन्तक प्रेस रामघाट।
2. झा, डॉ. नरेश, (2017), *याज्ञवल्क्यशिक्षा*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. Mishra, Dr. Manoj Kumar, (2012), Yajnavalkya Siksa, Tirupati : SV Vedic University.

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major)1.10: वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः (वेदाङ्गस्येतिहासः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकवाङ्मयेतिहासयोः ज्ञानसम्पादनम्।
2. विविधशिक्षाणां परिचयप्रदानम्।
3. वेदाङ्गस्य विस्तृतेन परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes) अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैदिकवाङ्मयस्येतिहासं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. शिक्षासु प्रतिपादितान् विषयान् व्याख्यास्यन्ति।
3. वेदाङ्गानां प्रयोजनानि वक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10	वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः (वेदाङ्गस्येतिहासः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शिक्षावेदाङ्गेतिहासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शिक्षायाः अवश्यकता, इतिहासश्च।
- ऋग्वेद-यजुर्वेदयोः शिक्षाः।
- कृष्णयजुर्वेदस्य शिक्षाः।
- सामवेदस्य शिक्षाः।
- अथर्ववेदस्य शिक्षाः।

अन्वितिः २. निरुक्तव्याकरणवेदाङ्गेतिहासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निरुक्तस्यावश्यकता इतिहासश्च।
- निरुक्ते अध्यायविभागः, निरुक्तव्याख्याकाराश्च।
- व्याकरणशास्त्रस्यावश्यकता।
- व्याकरणस्येतिहासः, व्याकरणपरम्परा, व्याकरणशास्त्रस्य ग्रन्थाः, तेषां व्याख्याः च।

अन्वितिः ३. छन्दोज्यौतिषवेदाङ्गेतिहासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- छन्दःशास्त्रस्येतिहासः।
- ज्यौतिषशास्त्रपरम्परा, ज्यौतिषवेदाङ्गस्येतिहासश्च।
- स्कन्धत्रयं, ज्यौतिषग्रन्थाः, तेषां व्याख्याः च।

अन्वितिः ४. कल्पवेदाङ्गेतिहासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कल्पवेदाङ्गस्यावश्यकता, कल्पवेदाङ्गस्य विभागाश्च।
- श्रौतसूत्राणि तेषां व्याख्याः च।
- धर्मसूत्राणि तेषां व्याख्याः च।
- गृह्यसूत्राणि तेषां व्याख्याः च।
- शुल्बसूत्राणि तेषां व्याख्याः च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जगदीशचन्द्रमिश्र। (2018)। *वैदिकवाङ्मयस्य इतिहासः*। वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. महर्षि सान्दीपनि राष्ट्रीय वेद विद्या प्रतिष्ठान। (2023)। *वेदकल्पतरु*। नई दिल्ली : राष्ट्रीय पुस्तक न्यास।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester – 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: स्मार्तयागपद्धतिः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयज्ञानपरम्परायां कर्मकाण्डविधौ चण्डीपूजनपूर्वकं चण्डीहोमविधेः तथा रुद्रपूजनपूर्वकं रुद्राभिषेकस्य रुद्रहोमविधेश्च अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. चण्डीपूजनविधौ पात्रासादनपूर्वकं यन्त्रस्थापनं, पीठपूजनादिविचाराणां च प्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
2. विविधोपचारैः आवरणपूजासहितं हवनविधिं निरूपयिष्यन्ति।
3. लघुन्यासमहान्यासपूर्वकं पूजनं पारायणं च कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. यथाविधिः रुद्रपूजनं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. रुद्रयागपद्धतिं वर्णयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	**स्मार्तयागपद्धतिः**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चण्डीपूजनपद्धतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सङ्कल्पः, देवीपूजाप्रयोगश्च।
- एकादशन्यासप्रयोगः, पात्रासादनप्रयोगश्च।
- सामान्यविशेषार्घ्यप्रदानं, पीठपूजा च।
- यन्त्रदेवतास्थापनं, देवीराजोपचारपूजाप्रयोगश्च।
- दुर्गासप्तशतीपारायणविधिः।

अन्वितिः २. चण्डीयागपद्धतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नवचण्डीशतचण्डीसहस्रचण्डीहोमप्रयोगाः।

अन्वितिः ३. रुद्रपूजनपद्धतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लघुन्यास-महान्यासप्रयोगौ।
- रुद्रपूजनविधिः।
- रुद्रपारायणविधिः।

अन्वितिः ४. रुद्रयागपद्धतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कुण्डपूजनप्रयोगः।
- होमात्मकरुद्रप्रयोगः।
- रुद्रहोमविधिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, यज्ञदत्त दुर्गाशंकर, *बृहद्ब्रह्मनित्यकर्मसमुच्चयः*, मुम्बई : जगदीश्वर प्रिंटिंग प्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: निरुक्तम् (पञ्चमाध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. निरुक्तशास्त्रस्य पञ्चमाध्याये आगतानां निघण्टुशब्दानां निरुक्तिसम्पादनम्।
2. अनवगतसंस्काराणां शब्दानां निर्वचनमाध्यमेन वास्तविकस्य अर्थस्य ज्ञानप्रदानम्।
3. "अनेकार्थानि एकशब्दानि" सिद्धान्तस्य स्फुटीकरणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. निघण्टुशब्दानां निर्वचनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. अनवगतसंस्काराणां शब्दानाम् अर्थसम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. मन्त्रार्थसम्पादने दक्षाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	निरुक्तम् (पञ्चमाध्यायः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चमाध्याये प्रथमः पादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मर्या इत्यारभ्य मरुत्वान् इति पर्यन्तानाम् ऐकपदिकागतशब्दानां निरुक्तयः।

अन्वितिः २. पञ्चमाध्याये द्वितीयः पादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तितउ इत्यारभ्य परितक्म्या इति पर्यन्तानाम् ऐकपदिकागतशब्दानां निरुक्तयः।

अन्वितिः ३. पञ्चमाध्याये तृतीयः पादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सुविते इत्यारभ्य शंयुः इति पर्यन्तानाम् ऐकपदिकागतशब्दानां निरुक्तयः।

अन्वितिः ४. पञ्चमाध्याये चतुर्थः पादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अदितिः इत्यारभ्य विभागेन इति पर्यन्तम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्यासागर, पण्डितछज्जूरामशास्त्री, महामहोपाध्याय, (2020), *निरुक्तपञ्चाध्यायी*, नई दिल्ली : मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: उपनयनोपाकर्मप्रकरणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. उपनयोपाकर्मविधेः परिचयप्रदानम्।
2. उपनयसंस्कारविधेः विस्तृतेन अध्ययनम्।
3. उपाकर्मप्रयोगे सङ्कल्पविधेः ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. उपनयोपाकर्मविधिनिरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
2. गुर्वादिबलाबलयोः तत्परिहारस्य च निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. गायत्र्युपदेशप्रकारं गायत्रीमाहात्म्यञ्च प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
4. उपनयनसंस्कारविधिं ज्ञापयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. त्रिकालसन्ध्याकालः, त्रिकालसन्ध्याविधिश्च इत्यनयोः निरूपणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
6. उपाकर्मप्रयोगं कर्तुं कारयितुं च समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	उपनयनोपाकर्मप्रकरणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. संस्कारातिपत्तिप्रायश्चित्तादारभ्य बृहस्पतिशान्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संस्कारातिपत्तिप्रायश्चित्तम्, अनादिष्टप्रायश्चित्तञ्च।
- उपनेयाः अनुपनेयाश्च, मूकाद्युपनयनञ्च।
- स्त्रीणामुपनयनम्, उपनयनकालाः, निषिद्धकालश्च।
- गुर्वादिबलाबलविचारः, तत्परिहारः, बृहस्पतिशान्तिश्च।

अन्वितिः २. मेखलाकरणादारभ्य भिक्षाचरणकालपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मेखलाकरणम्, उपवीतनिर्माणप्रकारः।

- दण्डलक्षणम् तत्परिमाणञ्च।
- गायत्र्युपदेशप्रकारः, गायत्रीमाहात्म्यञ्च।
- समिन्नियमाः, समिल्लक्षणञ्च।
- उपनयनस्पष्टप्रयोगः।
- समिदाहरणविधिः, भिक्षाचरणविधिः, भिक्षाचरणकालश्च।

अन्वितिः ३. अभिवादनविधेरारभ्य पुनरुपनयनप्रयोगपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभिवादनविधिः।
- आचार्य, ऋत्विक्, उपाध्याय, लक्षणम्।
- त्रिकालसन्ध्याकालः, त्रिकालसन्ध्याविधिश्च।
- समिदाधानविधिः, ब्रह्मचारीनियमाश्च।
- वेदोक्ताशीर्ग्रहणम्, पुनरुपनयनप्रयोगश्च।

अन्वितिः ४. उपाकर्मप्रयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हेमाद्रिप्रोक्तस्नानसङ्कल्पः।
- दशविधस्नानानि।
- श्रावणीप्रयोगः।
- सप्तर्षिपूजनप्रयोगः।
- स्वपितृभ्यो यज्ञोपवीतदानं, यज्ञोपवीतधारणप्रयोगश्च।
- उत्सर्गतर्पणं, वंशानां ब्रुवणं, ऋषिश्राद्धञ्च।
- उपाकर्महवनप्रयोगः, गायत्रीजपश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, यज्ञदत्त दुर्गाशंकर, *बृहद्ब्रह्मनित्यकर्मसमुच्चयः*, मुम्बई : जगदीश्वर प्रिंटिंग प्रेस।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः(Semester – 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सभाष्यसूक्तानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. सूक्तेषु प्रयुक्तानाम् ऋषि-छन्दः-देवतानां परिचयप्रदानम्।
3. सायणभाष्यदिशा सूक्तानाम् अर्थसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सूक्तेषु आगतानि आर्षवाक्यानि प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. सूक्तेषु प्रयुक्तानाम् ऋषि-छन्दः-देवतानां ज्ञानं प्राप्य विनियोगनिर्माणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. सायणभाष्यस्य तात्पर्यं कथयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. पृथिवीसूक्तस्य सभाष्यं प्रतिपादने सक्षमाः भविष्यन्ति।
5. यमसूक्तस्य प्रतिपाद्यं वर्णयिष्यन्ति।
6. आग्नेयपर्वणः प्रथमदशतेः निरूपणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अग्निसूक्तम् (ऋ.1.1), इन्द्रसूक्तम् (ऋ 2.12), ज्ञानसूक्तम् (10.71) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अग्निसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।
- इन्द्रसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।
- ज्ञानसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

अन्वितिः २. यमसूक्तम् (शु.य 32.1) **श्रेयोऽङ्कः १**

- यमसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यञ्च।

अन्वितिः ३. आग्नेयपर्व प्रथमा दशतिः (पूर्वार्चिक - 1-10) **श्रेयोऽङ्कः १**

- आग्नेयपर्वणः प्रथमदशतेः ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

अन्वितिः ४. पृथिवीसूक्तम् (अथ. 12.1-10, 45)। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पृथिवीसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पंडित, शंकर पाण्डुरङ्ग, सं. (1895), *सायणभाष्यसहिता अथर्ववेदसंहिता*, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः
2. वैदिकसंशोधनमण्डलम् (1936), *सायणभाष्यसमेता ऋग्वेदसंहिता*, पुणे : वैदिकसंशोधनमण्डलम्।
3. निर्णयसागरमुद्रणालयः (1929), *उव्वटाचार्यमहीधरयोः भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता*, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
4. सत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्यः, सं. (1983), *सायणभाष्यसहिता सामवेदसंहिता*, दिल्ली : मुंशीराम मनोहरलाल मुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: सायणाचार्यविरचिता ऋग्वेदभाष्यभूमिका

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सायणाचार्यस्य परिचयेन सह ऋग्वेदभाष्यभूमिकायाः परिचयप्रदानम्।
2. ऋग्वेदभाष्यभूमिकायां प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. वेदार्थज्ञानस्य सम्पादनम्।
4. अग्न्याधानहविर्यज्ञयोः परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ऋग्वेदस्यादौ व्याख्यानविषये पूर्वोत्तरपक्षौ निरूपयितुं सामर्थ्यवन्तः भविष्यन्ति।
2. वेदमन्त्राणां सन्दिग्धार्थबोधकत्वमिति प्रतिपादने सक्षमाः भविष्यन्ति
3. जैमिनिमतानुसारं विधिभागस्य प्रामाण्यं कथयितुं शक्ष्यन्ति।
4. वेदानामपोरुषोयत्वसाधनप्रकारं वर्णयिष्यन्ति।
5. वेदस्य अनुबन्धचतुष्टयं प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
6. चतुर्दशविद्यास्थानानां वेदार्थज्ञानोपयोगित्वनिरूपणे सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	सायणाचार्यविरचिता ऋग्वेदभाष्यभूमिका	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १ वेदमन्त्राणामधिगतार्थबोधकत्वपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋग्वेदस्यादौ व्याख्यानविषये पूर्वोत्तरपक्षौ।
- वेदलक्षणविचारः, प्रमाणलक्षणञ्च।
- वेदमन्त्राणां सन्दिग्धार्थबोधकत्वम्।
- विपरीतार्थबोधकत्वं, वेदमन्त्राणाम् अधिगतार्थबोधकत्वञ्च।

अन्वितिः २. वेदस्य लक्षणप्रमाणनिर्णयतः अर्थवादस्य प्रामाण्ये जैमिनिमतपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदस्य लक्षणप्रमाणनिर्णयः।
- मन्त्रभागस्य प्रामाण्ये जैमिनीसूत्राणि।
- विधिभागस्य प्रामाण्ये जैमिनीमतम्।
- अर्थवादभागस्य प्रामाण्ये जैमिनीमतम्।

अन्वितिः ३. वेदस्यापौरुषेयत्वसिद्धितः वेदस्य वेदत्वपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदस्य अपौरुषेयत्वसिद्धिः।
- मन्त्रस्य लक्षणं, ब्राह्मणस्य लक्षणञ्च।
- मन्त्राणां त्रैविध्यम्।
- वेदाध्ययनाधिकारः।
- वेदाध्ययनस्य फलम्।
- वेदार्थज्ञस्य प्रशंसा।
- वेदशब्दनिर्वचनम्।
- वेदस्य वेदत्वम्।

अन्वितिः ४. वेदस्य अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदस्य अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणम्।
- वेदस्य विषयः, वेदस्य प्रयोजनं, वेदसम्बन्धविचारश्च।
- शिक्षादिषड्वेदाङ्गानां लक्षणप्रयोजनपुरःसरं निरूपणम्।
- चतुर्दशविद्यास्थानानां वेदार्थज्ञानोपयोगित्वम्।
- वेदविद्याग्रहणे अधिकारिविशेषः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उपाध्याय, बलदेव, आचार्य (1985), *सायणाचार्यविरचिता वेदभाष्यभूमिकासङ्ग्रहः*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: निरुक्तम् (सप्तम-अष्टमाध्यायौ)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. निरुक्तशास्त्रस्य सप्तमाध्यायस्याध्ययनेन मन्त्रविषयकं ज्ञानप्रदानम्।
2. त्रिविधानां ऋचां प्रकारः, तेषां मन्त्रेषु प्रयोगविधानम्।
3. वेदार्थज्ञानाय निघण्टुशब्दानां निर्वचनज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. निरुक्तशास्त्रस्य सप्तम-अष्टमाध्याययोः अध्ययनेन मन्त्रार्थचयने समर्थाः भवष्यन्ति।
2. ऋचां वैविध्यं वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. जातवेदवैश्वानरशब्दयोः निर्वचनं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
4. वेदेषु प्रयुक्तानां कठिनशब्दानाम् वर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
5. वनस्पतिशब्दनिर्वचनं मन्त्रोदाहरणं च कथयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	निरुक्तम् (सप्तम-अष्टमाध्यायौ)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सप्तमाध्याये 1-4 पादाः। श्रेयोऽङ्कः १

- त्रिविधा ऋचः।
- देवतोपपरीक्षा।
- नैरुक्तसमये देवतामतम्।
- देवतानाम् आकारचिन्तनम्।
- अग्न्यादीनां निर्वचनम्।

अन्वितिः २. सप्तमाध्याये 5-7 पादाः। श्रेयोऽङ्कः १

- जातवेदवैश्वानरशब्दयोः निर्वचनं, निरूपणं च।

अन्वितिः ३. अष्टमाध्याये 1 पादः श्रेयोऽङ्कः १

- द्रविणोदा शब्दनिरूपणादिः।

अन्वितिः ४. अष्टमाध्याये 2-3 पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आप्रीदेवतादीनां निरूपणम्।
- वनस्पतिशब्दनिर्वचनं मन्त्रोदाहरणं च।
- प्रयाजदेवताविवेदनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्यासागर, छज्जूरामशास्त्री, महामहोपाध्याय (2020), *निरुक्तपञ्चाध्यायी*, नई दिल्ली : मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स्

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: अग्निहोत्रब्राह्मणम् (तै.ब्रा. 2.1)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अग्निहोत्रविधेः परिचयप्रदानम्।
2. श्रौतयागस्य भेद-प्रभेदानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. अग्निहोत्रविधौ उपयोगितानां मन्त्राणां परिचयप्रदानम्।
4. सायणभाष्यस्य तात्पर्यज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अग्निहोत्रस्य माहात्म्यं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. श्रौतयागस्य परिचयप्रदाने क्षमाः भविष्यन्ति।
3. अधिश्रयणादिहविस्संस्कारं निरूपयिष्यन्ति।
4. अग्निहोत्रविधिं वर्णयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. सायणाचार्यस्य मन्त्रेषु किं तात्पर्यम् इत्यस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
6. वह्नेरवस्थाविशेषेण होमप्राशस्त्यमित्यादिनिरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	अग्निहोत्रब्राह्मणम् (तै.ब्रा. 2.7)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथम-द्वितीयानुवाकौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अग्निहोत्रस्य माहात्म्यम्, अग्निहोत्रस्य निरूपणञ्च।

अन्वितिः २. तृतीय-चतुर्थ-पञ्चमानुवाकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिश्रयणादिहविस्संस्कारः।
- उपयुक्त-संस्कारः।
- काम्य-होमद्रव्यानि।

अन्वितिः ३. षष्ठ-सप्तम-अष्टमानुवाकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- होमाभावप्रतीकारः।
- हविषःसर्वदेवतासंबन्धेन प्रशंसा।
- अग्निहोत्रविधिः।

अन्वितिः ४. नवम-दशम-एकादशानुवाकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- असंसृष्टहोममन्त्राः।
- वह्नेरवस्थाविशेषेण होमप्राशस्त्यम्।
- कालभेदेन परिषेचनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. *सायणभाष्यसहित तैत्तिरीयब्राह्मणम्*, पुणे : आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलि।

तृतीयवर्षः
(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester- 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: नीतिमञ्जरी (प्रथमाध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. नीतिमञ्जरीग्रन्थस्य परिचयप्रदानम्।
2. वेददिशा विविधनीतेः परिचयप्रदानम्।
3. नीतिमञ्जरीग्रन्थदिशा व्यवहारनीतिज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नीतिमञ्जरीग्रन्थे प्रथमाष्टके प्रथमद्वितीयाध्यायस्थविषयान् प्रतिपादयिष्यन्ति।
2. प्रथमाष्टके तृतीयचतुर्थाध्याययोः विषयानां निरूपणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. प्रथमाष्टके पञ्चमषष्ठाध्यायस्थविषयान् सम्यक्प्रतिपादयिष्यन्ति।
4. प्रथमाष्टके सप्तमाष्टमाध्यायस्यविषयान् प्रतिपादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	नीतिमञ्जरी (प्रथमाध्यायः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमाष्टके प्रथमद्वितीयाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अग्नेर्गुणाः, बहुप्रजस्यापत्यस्य दारिद्र्यञ्च।
- याचकानां धैर्यं, निन्दावादचौर्यान्निवृत्तिः, सोमसुत् धन्यः।
- पित्रोर्भक्तिपरेण भाव्यं, कृतसंविभागो भुङ्क्ते, पितरौ वन्द्यौ।
- देवानां स्तुतिः कार्या, बहुभिः स्पर्धा न कार्या।

अन्वितिः २. प्रथमाष्टके तृतीयचतुर्थाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यज्वनां ये स्पर्धिनः तेषामिन्द्र एव शास्ता।
- देवतापि कृतं कर्म भुङ्क्ते, कया प्रजया प्रजावान् भवतीति, याच्ञा रूपहानिकारी।
- निस्पृहदानदातॄणां स्तुतिः, नृणां धनदो धन्यः, विमलेन मनसा भाव्यम्, द्विजो रक्ष्यः।

अन्वितिः ३. प्रथमाष्टके पञ्चमषष्ठाध्यायौ **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वविदपि संसारान्न मुच्यते।
- महान्मृतोऽप्युपकरोति, सतामुपकाराय यः श्रमस्तत्सुखम्।

अन्वितिः ४. प्रथमाष्टके सप्तमाष्टमाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साधव उपकर्तुमकृत्यमपि कुर्वन्ति, उक्तं कर्तव्यम्।
- द्वेषदुष्टं मनो न कार्यम्, अनुक्तं सुखरूपमपि हिंसा।
- यदि भ्राता द्विट् स शत्रुः, श्रुतिस्मृत्युक्ते कृते देवत्वं प्राप्नोति।
- सन्तः उपकारनिरताः, सन्तो लीलया उपकुर्वन्ति।
- महतामुदयः सुखकरः, उपकारात्समृद्धिं सार्थकीकुर्यात्।
- यादृशः पिता तादृशः पुत्रः, विदुषां स्तुत्या वैदुष्यं भवन्ति।
- ब्राह्मणान्न पीडयेत्, योऽम्बुदः स सत्यवान् भवति, जरया सर्वं पीड्यते, दोषयुक्तस्याश्रयो न देयः।
- विद्या देया, रूपादिपञ्चकं सत्कारार्थं भवति, साधवो निर्गुणेष्वपि दयां कुर्वन्ति।
- रात्रौ निःशङ्कमनसा न सञ्चरेत्।
- हितकारी पिता, सत्येन जयति, पौरुषे कारणं बीजम्।
- मनस्विनां लक्षणम्।
- कुलधर्मो न त्याज्यः।
- अश्विनौ अभीष्टयाचनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जोषी, सीतारामजयराम, सं. (1933), *द्याद्विवेदविरचिता नीतिमञ्जरी*, सालिग्रामशर्मा हरिहरमण्डल।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयज्ञानपरम्परायां सूक्ताध्ययनस्य वैशिष्ट्यबोधनम्।
2. भारतीयसंस्कृतौ सूर्यादिदेवतानां परिचयप्रदानम्।
3. सूक्तानाम् ऋषिच्छन्दोदैवतज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सूर्य-उषस्-वरुणसूक्तानि सभाष्यं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. शिवसङ्कल्पसूक्तस्य सभाष्यमन्वयकरणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. भद्रसाम्नः ऋषिच्छन्दोदैवतानां परिचयं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
4. साम्मनस्यसूक्तस्य सभाष्यम् अर्थकथने सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सूर्यसूक्तम् (1.125), उषस् सूक्तम् (3.61), वरुणसूक्तम् (1.25) **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूर्यसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।
- उषस् सूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।
- वरुणसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः २. शिवसङ्कल्पसूक्तम् (34.1-6) **श्रेयोऽङ्कः १**

- शिवसङ्कल्पसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यं च।

अन्वितिः ३. भद्रसाम (ग्रामेगेय - 311) **श्रेयोऽङ्कः १**

- भद्रसाम्नः ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः ४. साम्मनस्यसूक्तम् (अथ. 3.30) **श्रेयोऽङ्कः १**

- साम्मनस्यसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदेवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. (1929), *उवटाचार्यमहीधरयोः भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता* मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. (1936), *सायणभाष्यसमेता ऋग्वेदसंहिता*, पुणे : वैदिकसंशोधनमण्डलम्।
3. भट्टाचार्य, सत्यव्रत सामश्रमि, सं. (1983), *सायणभाष्यसहिता सामवेदसंहिता*, दिल्ली : मुन्शीराम मनोहरलाल मुद्रणालयः

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. पंडित, शंकर पाण्डुरङ्ग, सम्पा. (1895), *सायणभाष्यसहिता अथर्ववेदसंहिता*, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3 अग्न्याधानं, हविर्यज्ञाः, सोमसंस्थाः च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अग्न्याधानविधेः परिचयप्रदानम्।
2. सोमसंस्थासु आगतानां यज्ञानां परिचयसम्पादनम्।
3. हविर्यज्ञानां विस्तृतेन ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अग्न्याधेयादारभ्य निरूढपशुबन्धपर्यन्तं विषयप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. अग्निप्रणयनादारभ्य आग्रयणेष्टिपर्यन्तं विषयानां निरूपणं करिष्यन्ति।
3. सोमयागनिरूपणादारभ्य अवभृथेष्टिपर्यन्तविचारान् प्रतिपादयिष्यन्ति।
4. उक्थ्यसंस्थाया आरभ्य धिष्ण्योपधानपर्यन्तम् विचारितां विषयान् निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	अग्न्याधानं, हविर्यज्ञाः, सोमसंस्थाः च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अग्न्याधेयादारभ्य निरूढपशुबन्धपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- पञ्चाग्नीनाम् अग्न्याधानं, पवमानेष्टयः, आधानौपयिकानि द्रव्याणि पात्राणि च।
- अग्निहोत्रं, अग्निहोत्रे उदितानुदितहोमिभेदः, अनुष्ठानप्रकारः, अग्निहोत्रनाम्नि मतभेदः, अग्न्युपस्थानं लेपभक्षश्च, अग्निहोत्रे कर्ता, अग्निहोत्रप्रशंसा, अग्निसमारोपणादि, विषयविवेचनम्, दर्शपूर्णमासौ, यागानुष्ठानकालः।
- पौर्णमासीदिनकृत्यं, कृष्णप्रतिपद्दिनकृत्यं, हविनिर्वापः, अवहननपेषणे, हविःश्रपणं, वेदिनिर्माणम्, आज्यग्रहणादिकं च।
- आज्यग्रहणं, वेदिस्तरणं पात्रसादनं च।
- सामिधेनीकर्म, प्रयाजाः, प्रधानयागानुष्ठानं, स्विष्टकृद्यागः, इडाभक्षणादिः।

- ऋत्विग्दक्षिणा, अनूयाजाश्च, पत्नीसंयाजादिकं, याजमानम्।
- दर्शयागे विशेषाः, वत्सापाकरणम्, दार्शपौर्णमासिकानि द्रव्याणि पात्राणि च।
- पिण्डपितृयज्ञः, पिण्डपितृयज्ञौपयिकानि, द्रव्याणि पात्राणि च।
- निरूढपशुबन्धः।

अन्वितिः २. अग्निप्रणयनादारभ्य आग्रयणेष्टिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अग्निप्रणयनम्, पात्रसादनादिश्च।
- चातुर्मास्यानि, वैश्वदेवपर्व, वरुणप्रघासपर्व, साकमेधपर्व, महाहवींषि (साकमेधान्तर्गतानि) च।
- महापितृयज्ञः, त्र्यम्बकहवींषि, शुनासीरीयपर्व च।
- चातुर्मास्यानुष्ठाने विशेषाः।
- आग्रयणेष्टिः।

अन्वितिः ३. सोमयागनिरूपणादारभ्य अवभृथेष्टिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सोमयागनिरूपणं, सोमयागेऽधिकारी, नाम्नि प्रवृत्तिनिमित्तम्।
- सोमयागे प्रथमदिनकृत्यम्।
- द्वितीयदिनकृत्यम्, सोमक्रयः, प्रवर्ग्यः, प्रवर्ग्यसम्भारा, प्रवर्ग्यानुष्ठानम्, उपसत्।
- तृतीयदिनकृत्यम्।
- चतुर्थदिनकृत्यम्।
- पञ्चमदिन(सुत्यादिन) कृत्यम्।
- महाभिषवः, ऐन्द्रवायवादिग्रहाः, प्रसर्पणम्, धाराग्रहप्रचार, शुक्रामन्थिग्रहविचारः, चमसदेवताः, चमसभक्षणम, शस्त्रपाठप्रतिगरादि, नाराशंसहोमः, उक्थ्यग्रहप्रचारः, माध्यन्दिनं सवनम्।
- दक्षिणादानम्, दक्षिणाविभाग, मरुत्वतीयग्रहप्रचारः।
- तृतीयसवनम्, आर्भवपवमानाय प्रसर्पणं चमसप्रचारश्च, सौम्यचरुः, हारियोजनग्रहप्रचारः।
- अवभृथेष्टिः।

अन्वितिः ४. उक्थ्यसंस्थाया आरभ्य धिष्ण्योपधानपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उक्थ्यसंस्था द्वितीया, षोडशिसंस्था तृतीया, अतिरात्रसंस्था चतुर्थी, अत्यग्निष्टोमसंस्था पञ्चमी, वाजपेयसंस्था षष्ठी, अप्तोर्यामसंस्था सप्तमी।
- स्तोत्राणां शस्त्राणां च स्तोमसङ्ख्या, स्तोमविवरणं विष्टुतिप्रकारश्च।

- चयनम्, उखासम्भरणम्, उख्याग्निनिष्पादनधारणादि, गार्हपत्यचितिमानादि, गार्हपत्यचितेरुपरि उख्याग्निस्थापनं, चयनस्थलकर्षणादि।
- प्रथमचितेरुपधानम्।
- शतरुद्रीयहोमः।
- चितेरुपर्यग्निस्थापनादि वसोर्धोराहोमः।
- यजमानाभिषेकः, धिष्ण्योपधानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, पी. एन्. पट्टाभिराम, पं. (1992), *यज्ञतत्त्वप्रकाशः*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशिंग हाउस।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. द्विवेदी, मनोहरलाल, डॉ. (2004), कात्यायन यज्ञपद्धति विमर्श, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: निरुक्तम् (9-10 अध्यायौ)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. यास्केन सह निरुक्तस्य परिचयप्रदानम्।
2. वैदिकशब्दानां निरुक्तिज्ञानसम्पादनम्।
3. नवम-दशमाध्याययोः परिचयप्रदानम्।
4. दैवतकाण्डस्य ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पृथिव्यायतनानि स्तुतिभाजः सत्त्वानि प्रतिपादयिष्यन्ति।
2. अष्टौ द्वन्द्वानि ज्ञात्वा बोधयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. मध्यस्थानां देवतानां परिचयं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
4. निरुक्तस्य नवमदशमाध्यायस्थविषयाणां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	निरुक्तम् (9-10 अध्यायौ)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नवमाध्याये १-२ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पृथिव्यायतनानि स्तुतिभाजः सत्त्वानि – "अश्वः, शकुनिः, मण्डूकाः, अक्षाः, ग्रावाणः, नाराशंसः"।
- युद्धोपकरणानि – "रथः, दुन्दुभिः, इषुधिः, अभीशवः, धनुः, इषुः, अश्वाजनी, उलूखलम्"।

अन्वितिः २. नवमाध्याये ३-४ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वृषभः, द्रुघणः, नद्यः, आपः, रात्रिः, अरण्यानी, श्रद्धा, पृथिवी, अप्वा, अग्नायी।
- अष्टौ द्वन्द्वानि - हविर्धाने, विपाट्छतुद्र्यौ, आर्त्नी, देवी जोष्ट्री, देवी ऊर्जाहूती।

अन्वितिः ३. दशमाध्याये १-२ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मध्यस्थानाः देवताः - वायुः, वरुणः, रुद्रः, इन्द्रः, पर्जन्यः, बृहस्पतिः, ब्रह्मणस्पतिः, क्षेत्रस्य पतिः, वास्तोष्पतिः, वाचस्पतिः, यमः, मित्रः, कः, सरस्वान्।

अन्वितिः ४. दशमाध्याये ३-४ पादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वकर्मा, तार्क्ष्यः, मन्युः, सविता, त्वष्टा, वातः, वेनः, असुनीतिः, ऋतः, इन्दुः, प्रजापतिः, अहिर्बुध्न्यः, सुपर्णः, पुरूरवाः।

निर्धारिता: ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्यासागर, पण्डितछज्जूरामशास्त्री, महामहोपाध्याय (2020), *निरुक्तम्*, नई दिल्ली : मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स्।

काठिन्यस्तरः 300-399		श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (Semester – 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: जैमिनीयन्यायमाला (प्रथमाध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मीमांसाशास्त्रे प्रवेशार्हतासम्पादनम्।
2. मीमांसाशास्त्रे जैमिनीयन्यायमालायाः वैशिष्ट्यप्रतिपादनम्।
3. मीमांसाशास्त्रस्य न्यायानाम् अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैमिनीयन्यायमालायां प्रथमाध्यायस्य प्रथमद्वितीयपादयोः अधिकरणानां परिचयं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. मीमांसाशास्त्रदिशा धर्मलक्षणं ज्ञास्यन्ति।
3. प्रथमाध्यायस्य तृतीयपादस्थ-अधिकरणानां प्रतिपादनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. नामधेयाधिकरणादारभ्य सामर्थ्याधिकरणपर्यन्तं परिचयं प्रदातुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	जैमिनीयन्यायमाला (प्रथमाध्यायः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. जैमिनीयन्यायमालायां प्रथमाध्याये प्रथमद्वितीयौ पादौ। श्रेयोऽङ्कः १

- ग्रन्थावतरणिका, जिज्ञासाधिकरणं, धर्मलक्षणाधिकरणञ्च।
- धर्मप्रमाणपरीक्षाधिकरणं, धर्मस्य प्रत्यक्षाद्यगम्यत्वाधिकरणञ्च।
- चोदनाप्रामाण्याधिकरणं, शब्दनित्यत्वाधिकरणं, वाक्याधिकरणञ्च।
- वेदापौरुषेयत्वाधिकरणम्।
- अर्थवादाधिकरणं, विधिवन्निगदाधिकरणं, हेतुवन्निगदाधिकरणञ्च।
- मन्त्राधिकरणम्।

अन्वितिः २. जैमिनीयन्यायमालायां प्रथमाध्याये तृतीयः पादः। श्रेयोऽङ्कः १

- स्मृत्यधिकरणं, विरोधाधिकरणञ्च।

- लोभादिमूलकस्मृत्यप्रामाण्याधिकरणं, शिष्टाकोपाधिकरणञ्च।
- यववराहाधिकरणं, पिकनेमाधिकरणञ्च।
- कल्पसूत्राधिकरणं, होलाकाधिकरणञ्च।
- व्याकरणाधिकरणम्, आकृत्यधिकरणञ्च।

अन्वितिः ३. प्रथमाध्याये चतुर्थपादस्य नामधेयप्रामाण्याधिकरणादारभ्य निर्मन्थ्याधिकरणपर्यन्तभागः। श्रेयोऽङ्कः १

- नामधेयप्रामाण्याधिकरणम्।
- उद्भिदधिकरणं, चित्राधिकरणञ्च।
- तत्प्रख्याधिकरणं, तद्व्यपदेशाधिकरणञ्च।
- वाजपेयाधिकरणम्, आग्नेयाधिकरणञ्च।
- बर्हिराज्याधिकरणं, प्रोक्षण्यधिकरणं, निर्मन्थ्याधिकरणञ्च।

अन्वितिः ४. प्रथमाध्याये चतुर्थपादस्य वैश्वदेवाधिकरणादारभ्य सामर्थ्याधिकरणपर्यन्तभागः। श्रेयोऽङ्कः १

- वैश्वदेवाधिकरणं, वेश्वानराधिकरणञ्च।
- तत्सिध्यधिकरणं, जात्यधिकरणञ्च।
- सारूप्याधिकरणं, प्रशंसाधिकरणञ्च।
- भूमाधिकरणं, लिङ्गसमवायाधिकरणञ्च।
- वाक्यशेषाधिकरणं, सामर्थ्याधिकरणञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पाण्डेय, डॉ. महेन्द्र (2013), *जैमिनीय न्याय माला*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 3

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सूक्तेषु उपदिष्टनीतिबोधनम्।
2. सूक्तानां विनियोगादीनां ज्ञानार्जनम्।
3. सामगानस्य वैशिष्ट्यबोधनम्।
4. सूक्तेषु प्रतिपादित-राष्ट्रीयभावनायाः अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पर्जन्यसूक्त-अक्षसूक्तयोः सायणभाष्यसहितम् अर्थं विवेचयिष्यन्ति।
2. प्रजापतिसूक्तं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. सेतुसाम्नः ऋषिच्छन्दोदैवताः निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
4. राष्ट्राभिवर्धनसूक्तं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 3	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पर्जन्यसूक्तम् (5.83), अक्षसूक्तम् (10.34) **श्रेयोऽङ्कः १**

- पर्जन्यसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च
- अक्षसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः २. प्रजापतिसूक्तम् (23.1-5) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रजापतिसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यं च।

अन्वितिः ३. सेतुसाम (आरण्यगेय-अर्क- 89) **श्रेयोऽङ्कः १**

- सेतुसाम्नः ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः ४. राष्ट्राभिवर्धनसूक्तम् (अथ. 1.29) **श्रेयोऽङ्कः १**

- राष्ट्राभिवर्धनसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पंडित, सं. शंकर पाण्डुरङ्ग (1895), *सायणभाष्यसहिता अथर्ववेदसंहिता*, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. (1936), *सायणभाष्यसमेता ऋग्वेदसंहिता,* पुणे : वैदिकसंशोधनमण्डलम्।
3. (1929), *उवटाचार्यमहीधरयोः भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता,* मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः ।
4. सामश्रमिभट्टाचार्यः, सं-सत्यव्रत (1983), *सायणभाष्यसहिता सामवेदसंहिता*, मुनशीराम मनोहरलाल मुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7: श्रौतयज्ञपरिभाषा (का.श्रौ.सू. - 1)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रौतयज्ञेषु अधिकारिनियमानाम् अवगमनम्।
2. दर्शादियागानां परिभाषिकशब्दावलीनामवबोधनम्।
3. मन्त्रलक्षणानां मन्त्रप्रभेदानाञ्च अवोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कर्मफलस्वाम्यभावज्ञानपूर्वकं नित्यकाम्यकर्मणां श्रौतप्रक्रियां वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. ऋत्विजाम् इष्टिषु व्यवहारविशिष्टां श्रौतविधां निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
3. काम्यकर्मणि प्रतिनिधिचयनसंवलितं प्रयोगं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. यागानुष्ठाने कालकामनानुसारेण हवनीयद्रव्यचयनं, रुद्रमन्त्राणां प्रयोगविधिं च प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7	श्रौतयज्ञपरिभाषा (का.श्रौ.सू. - 1)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्विति: १. कात्यायनश्रौतसूत्रे प्रथमाध्याये प्रथमद्वितीयकण्डिके। श्रेयोऽङ्कः १

- अधिकारनिरूपणतः नित्यकाम्यकर्मविचारपर्यन्तम्।

अन्विति: २. कात्यायनश्रौतसूत्रे प्रथमाध्याये तृतीयचतुर्थकण्डिके। श्रेयोऽङ्कः १

- ऋग्यजुःसामनिगदलक्षणनिरूपणतः ऋत्विजामिष्टिषु गमनागमनमार्गनिरूपणपर्यन्तम्।

अन्विति: ३. कात्यायनश्रौतसूत्रे प्रथमाध्याये पञ्चमषष्ठसप्तमकण्डिकाः। श्रेयोऽङ्कः १

- काम्ये प्रतिनिधिनिरूपणतः क्रियार्थप्रधानद्रव्यनाशे साङ्गावृत्तिनिरूपणपर्यन्तम्।

अन्विति: ४. कात्यायनश्रौतसूत्रे प्रथमाध्याये अष्टमनवमदशमकण्डिकाः। श्रेयोऽङ्कः १

- व्रीहियवयोरन्यतरेण यागानुष्ठाननिरूपणतः रौद्रादिमन्त्रमुच्चार्य तत्कर्म च कृत्वा अप उपस्पृसेत् इति पर्यन्तम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मिश्र, डा. देवेन्द्रप्रसाद (2015), *श्रीविद्याधरशर्मविरचितसरलावृत्तिसहितं कात्यायनश्रौतसूत्रम्*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रतिष्ठानम्।

चतुर्थवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (Semester -7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: वैदिकीप्रक्रिया

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकशब्दानां पाणिनिसम्मत-उदात्तादिस्वरविधीनां परिज्ञानम्।
5. विशिष्टवैदिकशब्दानाम् अवगमनम्।
6. द्विरुक्तादिविशिष्टविधीनामवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सिद्धान्तकौमुद्यां वैदिकीप्रक्रियायाः प्रथमद्वितीयाध्याययोः विषयाणां प्रतिपादनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. वेदमन्त्रेषु विहित प्रकृतिप्रत्यय-वचनव्यत्ययादिवर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
3. वैदिकीप्रक्रियायाः तृतीयचतुर्थाध्याययोः विषयान् प्रतिपादयिष्यन्ति।
4. पञ्चमषष्ठाध्याययोः विषयान् विवेचयिष्यन्ति।
5. सुपां विभिन्नादेशानां, मूर्धन्यादेशादिविषयान् च वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	वैदिकीप्रक्रिया	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सिद्धान्तकौमुद्यां वैदिकीप्रक्रियायाः प्रथमद्वितीयाध्यायौ। श्रेयोऽङ्कः १

- प्रथमाध्याये वेदमन्त्रेषु वचन-व्यत्ययः।
- घि-भ-पदसंज्ञासु अनियमः, उपसर्गस्य कित् इत्यस्य च विषयाः।
- द्वितीयाध्याये वेदमन्त्रेषु विभक्तिषु अनियमः, घसादेशश्च।
- समासे पूर्ववल्लिङ्गम्, शप्श्ल्वोः अनियमः, च्लेः लोपश्च।

अन्वितिः २. सिद्धान्तकौमुद्यां वैदिकीप्रक्रियायाः तृतीयचतुर्थाध्यायौ। श्रेयोऽङ्कः १

- तृतीयाध्याये आम्-निपातनं, च्लेरादेशौ, कृत्यनिपातनम्, कृत्प्रत्ययाः, बाहुल्येन प्रत्ययविधानञ्च।
- सार्वधातुकार्धधातुक-तुमर्थ-कृत्यार्थ-भावलक्षणप्रत्ययाः।
- चतुर्थाध्याये स्त्री-तद्धितादिप्रत्ययाः।

अन्वितिः ३. सिद्धान्तकौमुद्यां वैदिकीप्रक्रियायाः पञ्चमषष्ठाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चमाध्याये तद्धितादौ शेषप्रत्ययाः।
- समासान्तस्य कप् प्रत्ययस्य निषेधः।
- षष्ठाध्याये वेदमन्त्रेषु सन्धि-इयङ्-उवङ्-आदयो विषयाः।

अन्वितिः ४. सिद्धान्तकौमुद्यां वैदिकीप्रक्रियायाः सप्तमाष्टमाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सप्तमाध्याये सुपां विभिन्नादेशाः, धातुरूपाणां शब्दरूपाणां च सिद्धिः।
- क्यज्-यङ्-यङ्लुगादिविषयाः।
- अष्टमाध्याये द्विरुक्तिः-प्लुत- संहिता- आनुनासिक-विसर्गस्यादेशाः।
- मूर्धन्यादेशादिविषयाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, आचार्य जयशङ्करलाल (2014), *वैदिकी प्रक्रिया*, वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
2. गोविन्दाचार्यः, श्री (2017), *सिद्धान्तकौमुदी*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दीक्षिता, डॉ. पुष्पा (2019), *पाणिनीयं वैदिकव्याकरणम्*, दिल्ली : ज्ञानभारती पब्लिकेशन्स्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 4

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. हिरण्यगर्भादिसूक्तेषु सृष्टिविषयकविचाज्ञानबोधनम्।
2. सूक्तप्रतिपादितदार्शनिकतत्त्वावबोधनम्।
3. चतुर्वेदोक्तसर्गोत्पत्तिसहितं ऐहिकी-पारलौकिकीसङ्कल्पनायाः अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. हिरण्यगर्भ-वाक्-नासदीयसूक्तानां परिचयकथने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. पुरुषसूक्तस्य महीधरभाष्यसहितं विवरणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. सामवेदोक्त आरण्यगेय यशः साम्नः वैशिष्ट्यप्रतिपादने सक्षमाः भविष्यन्ति।
4. कालपुरुषस्य ब्रह्मस्वरूपतां सर्वज्ञतां च वर्णयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 4	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. हिरण्यगर्भसूक्तम् (ऋ. 10.121), वाक् सूक्तम् (ऋ. 10.125), नासदीयसूक्तम् (ऋ. 10.119) श्रेयोऽङ्कः १

- हिरण्यगर्भसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च
- वाक्सूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।
- नासदीयसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

अन्वितिः २. पुरुषसूक्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- पुरुषसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यञ्च।

अन्वितिः ३. यशःसाम (आरण्यगेय-व्रत- 32) श्रेयोऽङ्कः १

- यशःसाम्नः ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

अन्वितिः ४. कालसूक्तम् (अथ. 10.53) श्रेयोऽङ्कः १

- कालसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शंकर पाण्डुरङ्ग पंडित (1895), *सायणभाष्यसहिता अथर्ववेदसंहिता*, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. उवटाचार्यमहीधरयः (1929), *भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता*, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
3. (1936), *सायणभाष्यसमेता ऋग्वेदसंहिता*, पुणे : वैदिकसंशोधनमण्डलम्।
4. सत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्यः (1983), *सायणभाष्यसहिता सामवेदसंहिता*, मुनशीराम मनोहरलाल मुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: शिक्षावल्ली (शाङ्करभाष्यसहिता)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयज्ञानप्रणाल्यां वैदिकशिक्षायाः महत्त्वप्रतिपादनम्।
2. जीवने स्वाध्यायस्य अवश्यभावित्वबोधनम्।
3. धर्मस्य सदाचारस्य च महत्त्वबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. शिक्षावल्यां प्रथमानुवाकतः तृतीयानुवाकपर्यन्तविषयान् प्रतिपादयिष्यन्ति।
2. विविधजपहोममन्त्रविषये ओङ्कारपरमेश्वरयोः ऐक्यत्वं वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. व्याहृत्युपासनादिविषये शाङ्करभाष्यदिशा निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
4. **शि**क्षावल्यां सप्तमानुवाकतः नवमानुवाकपर्यन्तविषयान् कथयितुं शक्ष्यन्ति।
5. कर्मणां पुरुषार्थसाधनत्वं, स्वाध्यायप्रवचनविधिमाहात्म्यं तथा च अध्यात्मज्ञानयुतं मोक्षमार्गं शाङ्करभाष्यदिशा प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	शिक्षावल्ली (शाङ्करभाष्यसहिता)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शिक्षावल्यां प्रथमानुवाकतः तृतीयानुवाकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शान्तिपाठः, शिक्षाध्यायः, संहितोपासना च।

अन्वितिः २. शिक्षावल्यां चतुर्थानुवाकतः षष्ठानुवाकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विविधाः जपहोममन्त्राः, मेधाप्रार्थना, कार्यकरणयोग्यताप्रार्थनं, ज्ञानार्थं प्रार्थना च।
- श्रीकामस्य होमार्थमन्त्राः, शिष्यागमनाद्यर्थं मन्त्राश्च।
- ओंकाराभिन्नपरमेश्वरसायुज्यप्रार्थना।
- व्याहृत्यात्मब्रह्मोपासना, मह इति व्याहृतेः प्राधान्यञ्च।
- चतसृणां व्याहृतीनां प्रत्येकं चतुष्प्रकारत्वम्।

- व्याहृत्युपासनं वक्ष्यमाणविशेषणसहितमेकमेव, महोब्रह्मोपासने स्थानादि, व्याहृत्यात्मकब्रह्मणः उपलब्धिस्थानं विशेषणानि च।
- उपासकस्य ब्रह्मप्राप्तये नाडीमार्गः, उपासनाफलम्, मनोमयात्मनः विशेषणान्तराणि।

अन्वितिः ३. शिक्षावल्यां सप्तमानुवाकतः नवमानुवाकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः पाङ्क्तरूपेणोपासनम्, बाह्यपाङ्क्तत्रयञ्च।
- आध्यात्मिकपाङ्क्तत्रयम्, पाङ्क्तोपासनाफलञ्च।
- ओंकारोपासनम्, ओंकारोपासनाविधिश्च।
- ओंकारस्तुतिः, कर्मणां पुरुषार्थसाधनत्वञ्च।
- मुमुक्षुणा अवश्यानुष्ठेयानि कर्माणि।
- स्वाध्यायप्रवचनयोः प्राधान्यम्।

अन्वितिः ४. शिक्षावल्यां दशमानुवाकतः द्वादशानुवाकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिशङ्कोरार्षदर्शनं, कर्मणो ज्ञानहेतुत्वञ्च।
- विद्योत्पत्त्यर्थमनुष्ठेयानि कर्माणि, सत्यादिकर्तव्योपदेशप्रयोजनञ्च।
- द्विः कर्मोपदेशप्रयोजनं, सत्यादीन्यनुष्ठेयानि, गुरुजनेषु कर्तव्यञ्च।
- दानस्यावश्यकर्तव्यता, अनुष्ठानविषयकसंशये शिष्टाचारः प्रमाणञ्च।
- परमपुरुषार्थसाधनविषये चिन्ता, केवलेभ्यः कर्मभ्यो न निःश्रेयसञ्च।
- विद्यासव्यपेक्षकर्मभ्योऽपि न मोक्षः, ज्ञानकर्मणोः समप्राधान्येन समुच्चितयोरपि न मोक्षहेतुता च।
- ज्ञानकर्मसुच्चय एव अनुपपन्नः, निरस्तकारकब्रह्मोपदेशे न श्रुतिविरोधः, विद्यायाः स्वफलदाने न कर्मापेक्षा च।
- स्वोत्पत्तौ त्वपेक्षते कर्माणि विद्या, विद्यायाः गार्हस्थ्यकर्माण्येवापेक्षितान्युत्पत्ताविति न नियमश्च।
- कर्मणि श्रुतेर्यत्नाधिक्ये कारणम्।
- श्रवणादीनां साक्षाद्विद्यासाधनत्वम्, शान्तिपाठश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. (1929), *शांकरभाष्योपेता तैत्तिरीयोपनिषत्*, पुणे : आनन्दाश्रमुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (Semester - 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: वैदिकस्वरप्रक्रिया

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदे स्वरनियमानाम् अवबोधनम्।
2. पाणिनीयमतेन स्वरज्ञानस्य वैशिष्ट्यबोधनम्।
3. वेदार्थज्ञाने स्वरस्य आवश्यकताबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. स्वरस्य भेदप्रभेदान् धातुगणानुसारेण व्याकरणनियमानुसारेण वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. समासान्तपदेषु तिङ्न्तरूपेषु च वैदिकस्वराणां प्रयोगविज्ञानं वर्णयिष्यन्ति।
3. अव्युत्पन्नानां प्रातिपदिकसंज्ञकानां शब्दानां स्वरसिद्धिप्रकारं प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
4. वेदे अव्युत्पन्नप्रातिपदिकानाम् स्वराङ्कनसञ्चालनादिविषये वर्णनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	वैदिकस्वरप्रक्रिया	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सिद्धान्तकौमुद्यां स्वरप्रकरणस्य साधारणस्वरः, धातुस्वरश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदमन्त्रेषु उदात्तानुदात्तस्वरितप्रचयादिस्वराणां निरूपणम्।
- दशगणीयधातूनां तत्तत् गणानुसारि विविधस्वरम्।

अन्वितिः २. सिद्धान्तकौमुद्यां स्वरप्रकरणस्य समासस्वरः, तिङन्तस्वरश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वैदिकशब्देषु समासान्तपदेषु स्वरनिरूपणम्।
- वैदिकतिङन्तरूपाणां स्वरविमर्शश्च।

अन्वितिः ३. फिट्सूत्रे प्रथमद्वितीयपादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अव्युत्पन्नानां प्रातिपदिकसंज्ञकानां शब्दानां स्वरसिद्धिः।

अन्वितिः ४. फिट्सूत्रे तृतीयचतुर्थपादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अव्युत्पन्नानां प्रातिपदिकसंज्ञकानां शब्दानां स्वरसिद्धिः।

निर्धारिता: ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. गोविन्दाचार्यः (2017), *सिद्धान्तकौमुदी*, वाराणसी : चौखम्बा-सुरभारती-प्रकाशनम्।
2. दीक्षिता, पुष्पा, डॉ. (2019), *पाणिनीयं वैदिकव्याकरणम्*, दिल्ली : ज्ञानभारती पब्लिकेशन्स्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सोमलेखा (2009), *फिट्सूत्रपाठः*, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: स्वाध्यायब्राह्मणम् (तै.आ. 2)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सन्ध्याविषयकतत्त्वानां बोधनम्।
2. स्वाध्यायविधेः अवबोधनम्।
3. कुष्माण्डहोमविधेः मन्त्राणाञ्च अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. यज्ञोपवीतविधिं निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. कूष्माण्डहोमाङ्गमन्त्रान् वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
3. पञ्चमहायज्ञानां महत्त्वं निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
4. अनध्यायविधिं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. ब्रह्मयज्ञ-अवकीर्णप्रायश्चित्तादिविषयान् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
6. प्रायश्चित्तत्वेन स्वाध्यायः इत्यादिविषयान् वक्तुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	स्वाध्यायब्राह्मणम् (तै.आ. 2)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. तैत्तिरीयारण्यके द्वितीयप्रपाठके प्रथमानुवाकतः षष्ठानुवाकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- यज्ञोपवीतविधानम्।
- सन्ध्योपासनविधानम्।
- कूष्माण्डहोमाङ्गमन्त्राः।

अन्वितिः २. तैत्तिरीयारण्यके द्वितीयप्रपाठके सप्तमानुवाकतः दशमानुवाकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- कूष्माण्डहोमविधिः।
- दीक्षादयः।

- स्वाध्यायविधानम्।
- पञ्चमहायज्ञाः।

अन्वितिः ३. तैत्तिरीयारण्यके द्वितीयप्रपाठके एकादशानुवाकतः पञ्चदशानुवाकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- ब्रह्मयज्ञप्रयोगः।
- अशक्तस्यानुकल्पम्।
- ब्रह्मयज्ञे विशेषः।
- अनध्यायकारणानां यज्ञाङ्गता।
- अनध्यायस्य कारणान्तरम्।

अन्वितिः ४. तैत्तिरीयारण्यके द्वितीयप्रपाठके षोडशानुवाकतः विंशत्यनुवाकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- प्रायश्चित्तत्वेन स्वाध्यायः।
- अवकीर्णिप्रायश्चित्तम्।
- ब्रह्मोपस्थानमन्त्राः।
- दिगुपस्थानम्।

निर्धारिता: ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कृष्णयजुर्वेदीयं तैत्तिरीयारण्यकम् (श्रीमत्सायणाचार्यविरचितभाष्यसमेतम्), (1898), आनन्दाश्रममुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: लघुजातकम्, वास्तुरत्नाकरः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ग्रहनक्षत्रादिविषयाणां शास्त्ररीत्या अवबोधनम्।
2. ज्योतिषशास्त्ररीत्या भविष्यकथनादिज्ञानावबोधनम्।
3. भवननिर्माणादि-वास्तुविद्यायाः परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. राशिचक्रग्रहस्वरुपादिविषये वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. आयुर्दायस्त्रीजातकादिविषये वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. भूपरिग्रहणशल्योद्धारादिविषयान् प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. गेहनिर्माणगृहप्रवेशादिसिद्धान्तान् कथयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	लघुजातकम्, वास्तुरत्नाकरः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. लघुजातके प्रथमाध्यायतः अष्टमाध्यायपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राशिप्रभेदाध्यायः, ग्रहप्रभेदाध्यायश्च।
- ग्रहमैत्रीविवेकाध्यायः, ग्रहस्वरूपाध्यायश्च।
- गर्भाधानाध्यायः, सूतिकाध्यायश्च।
- अरिष्टाध्यायः, अरिष्टभङ्गाध्यायः।

अन्वितिः २. लघुजातके नवमाध्यायतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आयुर्दायाध्यायः, दशान्तर्दशाध्यायश्च।
- अष्टकवर्गाध्यायः, प्रकीर्णाध्यायश्च।
- नाभसयोगाध्यायः, स्त्रीजातकाध्यायश्च।
- निर्याणाध्यायः, नष्टजातकाध्यायश्च।

अन्वितिः ३. वास्तुरत्नाकरे प्रथमप्रकरणतः पञ्चमप्रकरणान्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भूपरिग्रहप्रकरणं, दिक् शोधनप्रकरणञ्च।
- शल्योद्धारप्रकरणम्।
- मेलाप्रकरणम्।
- पिण्डाद्यानयनप्रकरणम्।

अन्वितिः ४. वास्तुरत्नाकरे षष्ठप्रकरणतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहोपकरणप्रकरणम्।
- इष्टिकाप्रकरणम्।
- द्वारप्रकरणम्।
- गेहारम्भमुहूर्तप्रकरणम्।
- गृहप्रवेशप्रकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. दैवज्ञवाचस्पति श्रीवासुदेव (1882), *लघुजातकम्*, वाराणसी : ठाकुरप्रसादपुस्तकमन्दिर।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: विवाहप्रकरणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विवाहे आगतस्य अरिष्टयोगस्य परिचयप्रदानम्।
2. विवाहप्रकाराणां परिचयप्रदानम्।
3. विवाहविधितः वधूप्रवेशं यावत् ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विवाहपञ्चकतः अरिष्टयोगपरिहारपर्यन्तं विषयप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. विवाहप्रकारान् तल्लक्षणानि च वर्णयिष्यन्ति।
3. विवाहविधिं कन्यादानविधिं च वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वधूप्रवेशतः गर्भपातप्रायश्चित्तपर्यन्तोक्तविचारान् वर्णयितुं सक्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7	विवाहप्रकरणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. विवाहपञ्चकतः अरिष्टयोगपरिहारपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विवाहपञ्चकः।
- विवाहे सापिण्ड्यविचारः।
- मातुलकन्यानिर्णयः, कन्यायाः विवाहकालश्च।
- दत्तकनिर्णयः, गोत्रनिर्णयश्च।
- प्रवरशब्दार्थः।
- विवाहयोग्यं षडष्टकं, भमेलनं, गुर्वर्कबलविचारश्च।
- वरपरीक्षा, वधूपरीक्षा, वरवध्वयोः अरिष्टयोग परिहारश्च।

अन्वितिः २. अश्वत्थविवाहतः विवाहलक्षणानि पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अश्वत्थविवाहः।

- कुम्भविवाहः।
- विष्णुप्रतिमाविवाहः।
- बृहस्पतिशान्ति प्रयोगः।
- वाग्दानम्।
- विवाहभेदाः लक्षणानि च।

अन्वितिः ३. विवाहविधितः सप्तपद्यादिकर्मपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- विवाहविधिः, कन्यादानविधिश्च।
- गोत्राद्युच्चारणं, विवाहे अग्न्यन्वाधानञ्च।
- विवाहप्रधानहोमः, राष्ट्रभृद्धोमः, जयाहोमः, अभ्याधानहोमः, लाजहोमः, सप्तपद्यादिकर्म च।

अन्वितिः ४. वधूप्रवेशतः गर्भपातप्रायश्चित्तपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- वधूप्रवेशः, आवसथ्याधानप्रयोगः, औपासनहोमः, चतुर्थीकर्म च।
- गर्भाधनम्, ऋतूत्पत्तिकालः, रजस्वलाधर्माः, गर्भाधानमुहूर्तमञ्च।
- रजोदर्शनशान्ति प्रयोगः गर्भाधानप्रयोगश्च।
- कर्मविपाकः, तत्प्रायश्चित्तं, काकवन्ध्यात्वप्रायश्चित्तञ्च।
- गर्भपातप्रायश्चित्तम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. यज्ञदत्त दुर्गाशंकर शास्त्री, *बृहद्ब्रह्मनित्यकर्मसमुच्चयः*, मुम्बई : जगदीश्वर प्रिंटिंग प्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: केनोपनिषद् (शाङ्करभाष्यम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. केनोपनिषदः विषयवस्तुनः अवबोधनम्।
2. केनोपनिषदः प्रमुखतत्त्वानां यथा ब्रह्मस्वरूपस्य आत्मज्ञानस्य च निरूपणम्।
3. शांकरभाष्यस्य अध्ययनद्वारा अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य परिचयप्रदानम्।
4. अद्वैतदर्शनस्य प्रमेयाणां, तर्कप्रणालीनां च सूक्ष्मविवेचनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मनः सर्वनियन्तृत्वं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. केनोपनिषदः रहस्यं 'श्रवणं मननं निदिध्यासनं च' इत्येतत् अनुसृत्य आत्मब्रह्मणोः ऐक्यस्य प्रतिपत्तिः साधयिष्यन्ति।
3. ब्रह्मज्ञानस्य अनिर्वचनीयतां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. यक्षस्य प्रादुर्भावः, अग्नेः परीक्षा इत्यादि विचारान् वक्तुं शक्ष्यन्ति।
5. ब्रह्मोपासनायाः फलम् किमिति विचार्य वक्तुं शक्ष्यन्ति।
6. उपनिषदां तथा भाष्यग्रन्थानाम् अध्ययनद्वारा अनुशीलनं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8	केनोपनिषद् (शाङ्करभाष्यम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्बन्ध-भाष्यम्।
- प्रेरकविषयकप्रश्नाः।
- आत्मनः सर्वनियन्तृत्वम्।
- आत्मनः अज्ञेयत्वम् अनिर्वचनीयत्वञ्च इत्यादयः।

अन्वितिः २. द्वितीयखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मज्ञानस्य अनिर्वचनीयता।
- विज्ञानावभाषासु ब्रह्मणः अनुभूत्यादयः।

अन्वितिः ३. तृतीयखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- देवानां गर्वः।
- यक्षस्य प्रादुर्भावः।
- अग्नेः परीक्षा।
- वायोः परीक्षा।
- इन्द्रस्य नियुक्तिः।
- उमायाः प्रादुर्भावादयः।

अन्वितिः ४ चतुर्थखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उमायाः उपदेशः।
- ब्रह्मविषयकाध्यात्मिकादेशः।
- ब्रह्मोपासनायाः फलम्।
- उपसंहारादयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. केनोपनिषद्, (1992), गोरखपुर : गीताप्रेस्।

प्रथमवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: रुद्राध्यायः - 1

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शुक्लयजुर्वेदसंहितायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. रुद्राध्यायस्य मन्त्रोच्चारणे उच्चारणशैल्याः परिचयप्रदानम्।
3. रुद्राध्यायस्थानां मन्त्राणां महीधरभाष्यदिशा ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. रुद्राष्टाध्याय्याः प्रथमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यसहितं प्रतिपादनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. रुद्राध्यायस्य मन्त्रोच्चारणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. द्वितीयाध्यायस्थमन्त्राणां सभाष्यं व्याख्यातुं क्षमाः भविष्यन्ति।
4. रुद्राष्टाध्याय्याः तृतीयाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यसहितं विवेचनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
5. रुद्राष्टाध्याय्याः चतुर्थाध्यायस्थमन्त्राणां वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
6. विविधानुष्ठानसम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1	रुद्राध्यायः – 1	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. रुद्राष्टाध्याय्यां प्रथमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः प्रथमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

अन्वितिः २. रुद्राष्टाध्याय्यां द्वितीयोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः द्वितीयाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

अन्वितिः ३. रुद्राष्टाध्याय्यां तृतीयोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः तृतीयाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

अन्वितिः ४. रुद्राष्टाध्याय्यां चतुर्थोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः चतुर्थाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उवटाचार्यमहीधरयोः (1929), भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता, निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. उपाध्याय, वेदप्रकाश, रुद्राष्टाध्यायी, संस्कृत एवं हिन्दी टीका सहित।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. पण्डितज्वालाप्रसादमिश्र, रुद्राष्टाध्यायी, श्रीवेङ्कटेश्वर (स्ट्रीम्) मुद्रणालय

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: रुद्राध्यायः - 2

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शुक्लयजुर्वेदसंहितायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. रुद्राध्यायस्य मन्त्रोच्चारणे उच्चारणशैल्याः परिचयप्रदानम्।
3. रुद्राध्यायस्थानां मन्त्राणां महीधरभाष्यदीशा ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. रुद्राध्यायस्य मन्त्रोच्चारणे समर्थाः भविष्यन्ति।
2. रुद्राष्टाध्याय्याः पञ्चमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यं विवेचयितुं शक्ष्यन्ति।
3. रुद्राष्टाध्याय्याः षष्ठाध्यायस्थमन्त्राणां सभाष्यम् अर्थकरणे समर्थाः भविष्यन्ति।
4. रुद्राष्टाध्याय्याः सप्तमाष्टमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यसहितं प्रतिपादनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
5. विविधानुष्ठानसम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2	रुद्राध्यायः – 2	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. रुद्राष्टाध्याय्यां पञ्चमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः पञ्चमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

अन्वितिः २. रुद्राष्टाध्याय्यां षष्ठोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः षष्ठाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

अन्वितिः ३. रुद्राष्टाध्याय्यां सप्तमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः सप्तमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

अन्वितिः ४ रुद्राष्टाध्याय्यां अष्टमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुद्राष्टाध्याय्याः अष्टमाध्यायस्थमन्त्राणां महीधरभाष्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उवटाचार्यमहीधरयोः (1929), भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता, निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. उपाध्याय, वेदप्रकाश, रुद्राष्टाध्यायी, संस्कृत एवं हिन्दी टीका सहित।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. मिश्र, पण्डित ज्वालाप्रसाद, रुद्राष्टाध्यायी, श्रीवेङ्कटेश्वर (स्ट्रीम्) मुद्रणालय।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: नारदीयशिक्षा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सामवेदीयशिक्षाग्रन्थस्य परिचयप्रदानम्।
2. सामवेदीयस्वराणाम् अवगमनम्।
3. सामवेदीयोच्चारणविधीनां ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रतिज्ञा-आर्चिकगाथिकसामिकस्वरभेदादीन् वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. षड्जमध्यमादिस्वराणां महत्त्वं लक्षणं व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
3. सामगस्वर-वेणुस्वरसंवादविषयान् वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वर्णोच्चारणरीतिं फलं च ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3	नारदीयशिक्षा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमप्रपाठके १-४ कण्डिकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रतिज्ञा-आर्चिकगाथिकसामिकस्वरभेदादारभ्य षाडवादिग्रामनिरूपण-गान्धर्वशब्दव्याख्यानपर्यन्तम्।

अन्वितिः २. प्रथमप्रपाठके ५-८ कण्डिकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सामगस्वर-वेणुस्वरसंवादविषयादारभ्य जात्यादिस्वरितलक्षणोदाहरणप्रतुपीदनप्रतिज्ञापर्यन्तम्।

अन्वितिः ३. द्वितीयप्रपाठके १-४ कण्डिकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जात्यस्वरितलक्षणादारभ्य रङ्गवर्णोच्चारणप्रकारपर्यन्तम्।

अन्वितिः ४. द्वितीयप्रपाठके ५-८ कण्डिकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदान्तस्थवर्णगणनाया आरभ्य वर्णोच्चारणरीतिविशेषविधानं सम्यग् वर्णोच्चारणफलं च इति पर्यन्तम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भट्टशोभाकरविरचिता, (1990), शिक्षाविवरणोपेता, दतिया : श्रीपीताम्बरापीठसंस्कृतपरिषद्।
2. कौण्डिन्यायनः, शिवराज आचार्य, (2013), नारदीया शिक्षा, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. मिश्र, पण्डित ज्वालाप्रसाद, रुद्राष्टाध्यायी, श्रीवेङ्कटेश्वर (स्ट्रीम्) मुद्रणालय।

काठिन्यस्तरः	श्रेयोऽङ्काः - 4
200-299	होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.4: सामवेदभाष्यभूमिका (सायणविरचिता)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सामवेदभाष्यभूमिकायाः परिचयप्रदानम्।
2. सामवेदभाष्यभूमिकायाः प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. सायणभाष्येण सह सामवेदभाष्यभूमिकायाः ज्ञानसम्पादनम्।
4. सावेदस्य मन्त्राणां ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मङ्गलाचरणमारभ्य साम्नां देवतास्तुतिहेतुत्ववर्णनपर्यन्तं व्याख्यानं करिष्यन्ति।
2. साम्नामृचः प्रति संस्कारकत्वव्यवस्थातः 'त्रिवृत्' इति शब्दविषयकविचारपर्यन्तं व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
3. चित्राशब्दस्य नामधेयत्वनिर्णयतः सर्वपृष्ठातिदेशनिर्णयपर्यन्तं प्रतिपादयिष्यन्ति।
4. स्वरसामविकारचिन्तनं विवेचयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.4	सामवेदभाष्यभूमिका (सायणविरचिता)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलाचरणमारभ्य साम्नां देवतास्तुतिहेतुत्ववर्णनपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- मङ्गलाचरणम्।
- मन्त्रलक्षणम्।
- ब्राह्मणलक्षणम्।
- मन्त्रविशेषाणां लक्षणानि।
- स्तोभस्य लक्षणनिर्देशः।

अन्वितिः २. साम्नामृचः प्रति संस्कारकत्वव्यवस्थातः 'त्रिवृत्' इति शब्दविषयकविचारपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- साम्नामृचः प्रति संस्कारकत्वव्यवस्था।

- शरलेशविषयको विचारः।
- त्रैशोकसामोहनविचारः।
- पादप्रग्रथने विचारः।
- उत्तरयोः स्तोभातिदेशकथनम्।
- पृष्ठशब्दस्य वैदिकनामधेयत्वादयः।

अन्वितिः ३. चित्राशब्दस्य नामधेयत्वनिर्णयतः सर्वपृष्ठातिदेशनिर्णयपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्राशब्दस्य नामधेयत्वनिर्णयः।
- सौभरसामस्वरूपम्।
- निधनलक्षणम्।
- सामगाने उच्चैस्त्वनीचैस्त्वधर्मविचारः।
- आवापलक्षणम्।
- अन्यशब्दस्य सर्वविषयत्वकथनादयः।

अन्वितिः ४. स्वरसामविकारचिन्तनतः समाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- छन्दोविशेषत आवापकथनम्।
- आगमात् स्तोमवर्धनप्रकारनिर्देशः।
- संसवादेः पृष्ठत्वनिर्णयः।
- मन्त्रैरर्थानुस्मरणत्वनिर्णयादयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उपाध्यायः, पं. बलदेव, (1934), वेदभाष्यभूमिकासङ्ग्रह, वाराणसी : चौखम्बासंस्कृतसीरीज।
2. भट्टाचार्यः, पं. सत्यव्रतसामश्रमि, (1983), सामवेदसंहिता (सायणभाष्यसहिता), दिल्ली : मुंशीराम मनोहरलाल पब्लिशर्स्।

द्वितीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सभाष्यसूक्तानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. सूक्तेषु प्रयुक्तानाम् ऋषि-छन्दो-देवतानां परिचयप्रदानम्।
3. सायणभाष्यदिशा सूक्तानाम् अर्थसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. औषधिसूक्तं रात्रिसूक्तञ्च सभाष्यं व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
2. राष्ट्राभिवर्धनसूक्तम् अप्रतिरथसूक्तं सविनियोगं सभाष्यञ्च प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
3. मार्गीयवरौद्रसाम्नाम् ऋषिच्छन्दोदैवताः वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. गोसूक्तस्य गोष्ठसूक्तस्य चतात्पर्यं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 1	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. औषधिसूक्तम् (ऋ. 10.97), रात्रिसूक्तम् (ऋ. 10.127) **श्रेयोऽङ्कः १**

- औषधिसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।
- रात्रिसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः २. राष्ट्राभिवर्धनसूक्तम् (शु.य 22.22), अप्रतिरथसूक्तम्(शु.य 17.17-33) **श्रेयोऽङ्कः १**

- राष्ट्राभिवर्धनसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यं च।
- अप्रतिरथसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यं च॥

अन्वितिः ३. पूर्वार्चिके ऐन्द्रपर्वणः प्रथमा दशतिः तथा मार्गीयवे द्वे रौद्रे द्वे च सामानि (प्रकृतिगानम् - 181-184) **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूर्वार्चिके ऐन्द्रपर्वणः प्रथमायाः दशत्याः, मार्गीयवरौद्रसाम्नाम् ऋषिच्छन्दोदैवताः।

- सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

अन्वितिः ४. गोसूक्तम् (अथर्व. 12.9), गोष्ठसूक्तम् (अथर्व.3.14) **श्रेयोऽङ्कः १**

- गोसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।
- गोष्ठसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पंडित, शंकर पाण्डुरङ्ग, सम्पा. (1895), सायणभाष्यसहिता अथर्ववेदसंहिता, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. उव्वटाचार्यमहीधरयोःभाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता, (1929), मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
3. वैदिकसंशोधनमण्डलम्, (1936), सायणभाष्यसमेता ऋग्वेदसंहिता, पुणे : वैदिकसंशोधनमण्डलम्।
4. भट्टाचार्यः, सत्यव्रतसामश्रमि, सम्पा. (1983), सायणभाष्यसहिता सामवेदसंहिता, मुंशीराम मनोहरलाल मुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सभाष्यसूक्तानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. सूक्तेषु प्रयुक्तानाम् ऋषि-छन्दो-देवतानां परिचयप्रदानम्।
3. सायणभाष्यदिशा सूक्तानाम् अर्थसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ऋतसूक्तस्य संज्ञानसूक्तस्य च सभाष्यं व्याख्यानं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. शान्त्यध्यायस्य ऋषि-छन्दो-देवतानां ज्ञानेन विनियोगे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. पूर्वार्चिके पावमानपर्वणः प्रथमदशत्याः मन्त्राणां तात्पर्यं वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. प्राणसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः सायणभाष्यं च व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	**सभाष्यसूक्ताध्ययनम् - 2**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ऋतसूक्तम्(ऋ. 10.190), संज्ञानसूक्तम् (ऋ. 10.191)। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋतसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।
- संज्ञानसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः २. शान्त्यध्यायः (शु.य 36)। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शान्त्यध्यायस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, महीधरभाष्यं च।

अन्वितिः ३. पूर्वार्चिके पावमानपर्वणः प्रथमा दशतिः, आमहीयवं च साम। (प्रकृतिगानम् - 826) **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूर्वार्चिके पावमानपर्वणः प्रथमायाः दशत्याः, आमहीयवस्य च साम्नो ऋषिच्छन्दोदैवताः।
- सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

अन्वितिः ४ प्राणसूक्तम् (अथर्व 11.4)। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राणसूक्तस्य ऋषिच्छन्दोदैवताः, सूक्तविनियोगः, सायणभाष्यं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पंडित, शंकर पाण्डुरङ्ग, सम्पा. (1895), सायणभाष्यसहिता अथर्ववेदसंहिता, मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
2. उवटाचार्यमहीधरयोः भाष्योपेता शुक्लयजुर्वेदवाजसनेयिसंहिता, (1929) मुम्बई : निर्णयसागरमुद्रणालयः।
3. वैदिकसंशोधनमण्डलम्, (1936), सायणभाष्यसमेता ऋग्वेदसंहिता, पुणे : वैदिकसंशोधनमण्डलम्।
4. भट्टाचार्यः, सत्यव्रतसामश्रमि, सम्पा. (1983), सायणभाष्यसहिता सामवेदसंहिता, मुंशीराम मनोहरलाल मुद्रणालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: प्रातिशाख्यविस्तरः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अध्येतॄणां वेदपाठपद्धतिं, उदात्तादिस्वरज्ञानञ्च सम्यग् अवबोधनम्।
2. संहिता-पद-क्रमादिपाठनियमानां, सन्धि-स्वरप्रक्रियायाश्च अवबोधः।
3. वेदाङ्गेषु शिक्षाशास्त्रान्तर्गतानां प्रातिशाख्यग्रन्थानां स्थान-महत्त्व-वैशिष्ट्यानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ऋक्प्रातिशाख्यस्य विषयवस्तूनां परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वाजसनेयीप्रातिशाख्य-तैत्तिरीयप्रतिशाख्ययोः विषयवस्तूनां परिचयं प्रदातुं शक्ष्यन्ति।
3. प्रातिशाख्यविधिना शुद्धं वेदपाठं कर्तुं, स्वरदोषान् संहितादोषांश्च वक्तुं दक्षाः भविष्यन्ति।
4. प्रातिशाख्यदृष्ट्या सूत्रशैलीं भाषाविज्ञानसहितां प्राचीनभारतीयशास्त्रदृष्टिं च वर्णयिष्यन्ति।
5. अथर्ववेदीया चतुरध्यायिका-पञ्चपटलिकयोः विषयवस्तूनां परिचयं

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	प्रातिशाख्यविस्तरः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ऋग्वेदीयप्रातिशाख्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋक्प्रातिशाख्यस्य विषयवस्तूनां परिचयः।

अन्वितिः २. यजुर्वेदीयप्रातिशाख्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाजसनेयीप्रातिशाख्य-तैत्तिरीयप्रतिशाख्ययोः विषयवस्तूनां परिचयः।

अन्वितिः ३. सामवेदीयप्रातिशाख्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋक्तन्त्रम्, पुष्पसूत्रम्, सामतन्त्रम्, अक्षरतन्त्रम् इत्यादीनां विषयवस्तूनां परिचयः।

अन्वितिः ४ अथर्ववेदीयप्रातिशाख्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अथर्वेदीया चतुरध्यायिका-पञ्चपटलिकयोः विषयवस्तूनां परिचयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. लक्ष्मणशास्त्री, पं., (1922), पुष्पसूत्रम् अजातशत्रुकृतभाष्यसहितं, वाराणसी : चौखम्बासंस्कृतसीरीज।
2. रामनाथदीक्षितार, एम्., (1984), अक्षरतन्त्रम्, मद्रास : सी. पी. आर्. अय्यर फाउन्डेशन्।
3. वर्मा, डा. वीरेन्द्र कुमार, (1987), भाष्यद्वयसहितं शुक्लयजुर्वेदप्रातिशाख्यम्, वाराणसी : चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्।
4. वर्मा, डा. वीरेन्द्र कुमार, (1993), भाष्यत्रयसंवलितं तैत्तिरीयप्रातिशाख्यम्, काशी : हिन्दूविश्वविद्यालयः।
5. शास्त्री, श्री सूर्यकान्त, ऋक्तन्त्रम्, दिल्ली : मेहरचन्दलक्ष्मणदासपब्लिकेशन्स्।
6. वर्मा, डा. वीरेन्द्र कुमार, ऋक्प्रातिशाख्यम् (उव्वटभाष्यसंवलितम्), दिल्ली : चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्।
7. रामनाथदीक्षितार, एम्., सामतन्त्रम्, वाराणसी : काशी हिन्दू विश्वविद्यालयः।
8. भगवद्दत्त, पं., अथर्ववेदीय-पञ्चपटलिका, नई दिल्ली : मेहरचन्द लक्ष्मणदास पब्लिकेशन्स।
9. जमुनापाठकः, डा., अथर्वेदीया चतुरध्यायिका, वाराणसी : चौखम्बाविद्याभवनम्।

तृतीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: माण्डूकी शिक्षा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अथर्ववेदस्य शिक्षायाः अवबोधनम्।
2. माण्डूकी शिक्षायाः माध्यमेन उच्चारणनियमबोधनम्।
3. वेदाङ्गेषु अथर्ववेदस्य शिक्षायाः वैशिष्ट्यकथनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माण्डूकीशिक्षायां वृत्तिपरिचयं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. वर्णपगयोगतः आख्यानपगयोग स्वरितभेद इत्यादि रेफोराच्चारणं पर्यन्तं व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
3. अथर्ववेदस्य शिक्षाग्रन्थाधारेण शिक्षाध्ययनफलं वर्णयिष्यन्ति।
4. विरामभेदतः शिक्षापाठफलपर्यन्तं प्रतिपादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	माण्डूकी शिक्षा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. माण्डूकीशिक्षा 1 – 42 श्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वृत्तिपरिचयः।
- सप्तस्वरा इत्यादि माधुर्यगुणसम्पन्नपर्यन्तम्।

अन्वितिः २. माण्डूकीशिक्षा 43 – 90 श्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वर्णपगयोगतः आख्यानपगयोग स्वरितभेद इत्यादि रेफोराच्चारणं पर्यन्तम् ।

अन्वितिः ३. माण्डूकीशिक्षा 91 – 139 श्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुस्वराकथनम्, विवृत्तिभेदादितः ह्रस्वादिविशेषकथनम् पर्यन्तम्।

अन्वितिः ४ माण्डूकीशिक्षा 140 से 181 श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- विरामभेदतः शिक्षापाठफलपर्यन्तम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भगवद्दत्त, पं., माण्डूकीशिक्षा, नई दिल्ली : मेहरचन्दलक्ष्मणदासपब्लिकेशन्स।
2. पाठक, डा. जमुना, माण्डूकीशिक्षा, वाराणसी : चौखम्बाकृष्णदास अकादमी।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: बौधायनधर्मसूत्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सर्वप्राचीनधर्मसूत्रस्य अध्ययनम्।
2. भारतीयसंस्कृतौ धर्मस्य अवगाहनम्।
3. भारतीयज्ञानपरम्परायां व्रतादीनां स्मृतिग्रन्थमाध्यमेन निर्णयसामर्थ्यम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. धर्मानुव्याख्यानतः कमण्डलुचर्यापर्यन्तं वर्णयिष्यन्ति।
2. शुद्धाशुद्धिज्ञानं, भक्ष्याभक्ष्यज्ञानं, दण्डादिनियमान् च वक्तुं शक्ष्यन्ति।
3. क्रत्वर्थशुद्धितः अनन्तरप्रभवपर्यन्तं प्रतिपादयिष्यन्ति।
4. राजधर्मतः अनध्यायपर्यन्तं वर्णनं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
उपप्रमुखपाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	बौधायनधर्मसूत्रम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमप्रश्ने प्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थाध्यायाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मानुव्याख्यानतः कमण्डलुचर्यापर्यन्तम्।

अन्वितिः २. प्रथमप्रश्ने पञ्चमाध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्तश्शुद्धितः भक्ष्याभक्ष्यविचारपर्यन्तम्।

अन्वितिः ३. प्रथमप्रश्ने षष्ठाध्यायतः नवमाध्यायपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रत्वर्थशुद्धितः अनन्तरप्रभवपर्यन्तम्।

अन्वितिः ४. प्रथमप्रश्ने दशमैकादशाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राजधर्मतः अनध्यायपर्यन्तम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीनिवासाचार्यः, (1907), श्रीगोविन्दस्वामिप्रणीतविवरणसमेतं बोधायनधर्मसूत्रम्, मैसूरु : मैसूरुसंस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चिन्नस्वामिशास्त्री, श्री ए., (2017), हिन्दीव्याख्या, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: पाकयज्ञाः हविर्यज्ञाश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पाकसंस्थाना सामान्यपरिचयप्रदानम्
2. आधान-अग्निहोत्रयोः कालः, प्रकारः, अधिकारि-द्रव्याणाञ्च ज्ञानसम्पादनम्।
3. हविर्यज्ञानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. श्रौतस्मार्तयज्ञानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पाकयज्ञसंस्थाः ज्ञापयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. आधानविधिः कथं कदा कुत्र कर्तव्य इति विवेचयिष्यन्ति।
3. अग्निहोत्रविधिः कथं कदा कुत्र कर्तव्य इति वक्तुं शक्ष्यन्ति।
4. दर्शपौर्णमासयज्ञं विधातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. चातुर्मास्यादीनि आग्रयणेष्टिप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	पाकयज्ञाः हविर्यज्ञाश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पाकयज्ञसंस्था। **श्रेयोऽङ्कः १**

- औपासनहोमः।
- वैश्वदेव।
- पार्वणम्।
- अष्टका।
- मासिश्राद्धम्।
- श्रवणा।

- शूलगवादयः।
- पाकयज्ञाः।

अन्वितिः २. आधानम् अग्निहोत्रञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधानकालः अधिकारी च।
- आधानप्रकाराः, आधानौपयिकानि द्रव्याणि, आधानविधिः।
- अग्निहोत्रं, अग्निहोत्रे उदितानुदितहोमिभेदः।
- अनुष्ठानप्रकारः, अग्निहोत्रनाम्नि मतभेदः।
- अग्न्युपस्थानं लेपभक्षश्च।
- अग्निहोत्रे कर्ता।
- अग्निहोत्रप्रशंसा।
- अग्निसमारोपणादि।
- विषयविवेचनम्।

अन्वितिः ३. दर्शपौर्णमासौ-निरूढपशुबन्धः-पिण्डपितृयज्ञश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शपूर्णमासौ, यागानुष्ठानकालः, पौर्णमासीदिनकृत्यम् कृष्णप्रतिपद्दिनकृत्यञ्च।
- हविनिर्वापः, अवहननपेषणे, हविःश्रपणम्, वेदिनिर्माणम्, आज्यग्रहणादिकञ्च।
- आज्यग्रहणम, वेदिस्तरणं पात्रसादनञ्च।
- सामिधेनीकर्म, प्रयाजाः, प्रधानयागानुष्ठानञ्च।
- स्विष्टकृद्यागः, इडाभक्षणादि, ऋत्विग्दक्षिणा, अनूयाजाश्च।
- पत्नीसंयाजादिकम्, याजमानञ्च।
- दर्शयागे विशेषाः, वत्सापाकरणञ्च।
- दार्शपौर्णमासिकानि द्रव्याणि पात्राणि च।
- पिण्डपितृयज्ञः, पिण्डपितृयज्ञौपयिकानि द्रव्याणि पात्राणि च।
- निरूढपशुबन्धः।

अन्वितिः ४. चातुर्मास्यादीनि आग्रयणेष्टिश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अग्निप्रणयनम्, पात्रसादनादिकञ्च।
- चातुर्मास्यानि, वैश्वदेवपर्व, वरुणप्रघासपर्व, साकमेधपर्व च।
- महाहवींषि (साकमेधान्तर्गतानि)।

- महापितृयज्ञः।
- त्र्यम्बकहवींषि।
- शुनासीरीयपर्व।
- चातुर्मास्यानुष्ठाने विशेषाः।
- आग्रयणेष्टिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पट्टाभिराम शास्त्री, पं. पी. एन्., (1992), यज्ञतत्त्वप्रकाशः, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशिंग हाउस।
2. द्विवेदी, डॉ. मनोहरलाल, (2004), कात्यायन यज्ञपद्धति विमर्श, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थान।
3. जयरामशर्मा, श्री एम्. वि., (2014), पाकयज्ञनिर्णयः, तिरुपतिः : श्रीवेङ्कटेश्वरवेदविश्वविद्यालयः।

चतुर्थवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: बृहदवकहडाचक्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ज्योतिषशास्त्रेण सह बृहदवकहडाचक्रस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. पञ्चाङ्गस्य सामान्यपरिचयप्रदाम्।
3. दिशाविचारः, मेलापकरणम्, वधूप्रवेशः, द्विरागमनमूहुर्तादिविषयाणां ज्ञानप्रदानम्।
4. जन्मपत्रनिर्माणस्य ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. बृहदवकहडाचक्रग्रन्थे मासप्रकरणतः चन्द्रविचारपर्यन्तम् वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. दिशाविचारतः वधूप्रवेशप्रकरणपर्यन्तं विवेचने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. जन्मपत्रिकानिर्माणे समर्थाः भविष्यन्ति।
4. द्विरागमनमुहूर्तस्य वर्णने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	बृहदवकहडाचक्रम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मासप्रकरणतः चन्द्रविचारपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मासप्रकरणम्।
- तिथिप्रकरणम्।
- नक्षत्रप्रकरणम्।
- योगप्रकरणम्।
- करणप्रकरणम्।
- संवत्सरप्रकरणम्।
- राशिपरिभाषा।
- ताराविचारः चन्द्रविचारः च।

अन्वितिः २. दिशाविचारतः वधूप्रवेशप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दिशाविचारः।
- यात्राप्रकरणम्।
- मेलापाकप्रकरणम्।
- वधूप्रवेशप्रकरणम्।

अन्वितिः ३. द्विरागमनमुहूर्तः, गृहप्रकरणम् च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्विरागमनमुहूर्तः।
- गृहप्रकरणम्।

अन्वितिः ४ जन्मपत्रप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जन्मपत्रप्रकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शर्मा, पं० शिवकुमार, सम्पा., (2012), बृहदवकहडाचक्रम्, वाराणसी : भारतीय विद्या संस्थान।
2. शर्मा, डॉ. कैलाशचन्द्र, सम्पा., (2017), बृहदवकहडाचक्रम्, जयपुर : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: पूजाविधानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पूजाविधानस्य विस्तृतरूपेण सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. विविधकर्मकाण्डविधीनां ज्ञानसम्प्रदानम्।
3. वार्षिकव्रतोत्सवानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. स्मार्तविधानस्य ज्ञानसम्प्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गणपतिपूजनं यथाविधि कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. पुण्याहवाचनं ज्ञापयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. ऋत्विग्वरणं, वार्षिकव्रतोत्सवान्, श्रीसत्यनारायणव्रतकथां पद्धतिं च वर्णयिष्यन्ति।
4. गणपतिपूजा-पुण्याहवाचनम्-मातृका-नान्दीश्राद्ध-ऋत्विग्वरणादिपूजनकरणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः 4.क.2	पूजाविधानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गणपतिपूजनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूजनपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनम् (षोडशोपचारपूजनसामग्री)।
- गणपतिमण्डलनिर्माणम्।
- गणपतिस्थापनम्।
- गणपतेः ध्यानावाहनादि षोडशोपचारपूजनम्।
- मङ्गलनीराजनं मन्त्रपुष्पाञ्जलिः च।

अन्वितिः २. पुण्याहवाचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूजनपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनं (गन्ध-धान्य-मृत्तिका-पञ्चपल्लवादिः) च।
- कलशस्थापनं पूजनञ्च।

- स्वस्तिवाचनम्।
- आशीर्वचनादिप्रयोगः।

अन्वितिः ३. मातृकापूजनम्, सप्तवसोर्धारापूजनम्, आयुष्यमन्त्रजपः, नान्दीश्राद्धश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूजनपूर्वसज्जता, सामग्रीसङ्कलनम् (षोडशोपचारपूजनसामग्री) च।
- आदौ वैश्वदेवप्रयोगः।
- षड्विनायकानामावाहनम्।
- प्राणप्रतिष्ठापूर्वकषोडशोपचारपूजनम्, मातृकापूजनार्थं स्थलनिर्णयश्च।
- गोधूमप्रतिमायां षोडशोपचारैः गणपतेः पूजनम्।
- गौर्यादिमातॄणां ध्यानावाहनादि-षोडशोपचारपूजनम्।
- सगुडेन घृतेन क्रमशः सप्तवसोर्धाराः, षोडशोपचारपूजनम्, आयुष्यमन्त्रजपः च।
- क्रमशः षट् कुशबटून् दूर्वाकाण्डानि वा संस्थाप्य क्षणदानम्।
- पाद्यदानम्, आसनदानम्, गन्धादिदानम्, भोजननिष्क्रयद्रव्यदानम्, सक्षीरयवमुदकदानञ्च।
- आशीर्ग्रहणम्, दक्षिणादानम्, विसर्जनञ्च।
- अनुव्रजनम्।
- न्यूनातिरिक्तदोषपरिहारः।

अन्वितिः ४ ऋत्विग्वरणम्, वार्षिकव्रतोत्सवाः, श्रीसत्यनारायणव्रतकथा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आचार्यप्रार्थना, आचार्यवरणम्, कङ्कणबन्धनञ्च।
- दुर्गापूजनं, नवरात्रपूजनविधिः, सरस्वतीपूजा च।
- रक्षाबन्धनपूजनं, हनुमानजयन्तीपूजनं, रामनवमीपूजनञ्च।
- शिवरात्रिपूजनं, विजयादशमीपूजनं, दीपावलीपूजनञ्च।
- शालिग्रामपूजनं, विनायकचतुर्थीपूजनं, सङ्कष्टीचतुर्थीपारणञ्च।
- एकादशीपारणं, श्रीसत्यनारायणव्रतकथाविधिश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, पं. यज्ञदत्त दुर्गाशंकर, (1972), बृहद् ब्रह्मकर्मनित्यसमुच्चय, मुंबई, बालुकेश्वर संस्कृत पाठशाला।
2. धीरेन्द्र, पं आचार्य, (2011), सत्यनारायण व्रतकथा, दिल्ली : कान्हा धार्मिक प्रकाशन।
3. गौड़, पं० अशोक कुमार, (2013), बृहद् नित्यकर्म पूजा प्रकाश, रूपेश ठाकुर प्रसाद प्रकाशन।
4. शास्त्री, पं. श्रीरामनारायणदत्त जी, दुर्गासप्तशती, गोरखपुर, गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: आश्वलायनश्रौतसूत्रम् (चिताः अंशाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ऋग्वेददिशा श्रौतकर्मणां परिचयः।
2. श्रौतसूत्रेषु आश्वलायनमहर्षेः वैशिष्ट्यम्।
3. भारतीयज्ञानपरम्परायां श्रौयज्ञानां मुख्यस्थानत्वबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आश्वलायनश्रौतसूत्रस्य विषयवस्तूनां सामान्यपरिचयं प्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. ऋग्वेदपरम्परादिशा श्रौतयागानां वैशिष्ट्यं वर्णयिष्यन्ति।
3. दर्शपूर्णमासपरिभाषां वक्तुं शक्ष्यन्ति।
4. यज्ञेषु प्रकृतिविकृतिभेदान् विवेचयिष्यन्ति।
5. अग्निहोत्रविधिं प्रतिपादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3	आश्वलायनश्रौतसूत्रम् (चिताः अंशाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आश्वलायनश्रौतसूत्रपरिचयः। श्रेयोऽङ्कः १

- आश्वलायनश्रौतसूत्रस्य विषयवस्तूनां सामान्यपरिचयः।

अन्वितिः २. प्रथमाध्यायस्य १ तः ११ खण्डपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- दर्शपूर्णमासपरिभाषा।
- दर्शपूर्णमासप्रकरणम्।

अन्वितिः ३. प्रथमाध्यायस्य १२-१३ खण्डौ द्वितीयाध्यायस्य प्रथमखण्डश्च। श्रेयोऽङ्कः १

- ब्रह्मत्वम्।

- प्रकृतिविकृतिविचारः।

अन्वितिः ४. द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयखण्डतः पञ्चमखण्डपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- अग्न्याधेयम्।
- अग्निहोत्रम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मिश्रः, डा. मण्डन, (1984), आश्वलायनश्रौतसूत्रम् नारायणकृतवृत्तिसमेतम्, नई दिल्ली : श्रीलालबहादुर शास्त्री राष्ट्रीय यसंस्कृत विद्यापीठम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चौबे, प्रो. ब्रजबिहारी, (2012), आश्वलायनश्रौतसूत्रम् (ऐष्टिको भागः), होशियारपुर : कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4 कात्यायनशुल्बसूत्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकसाहित्ये गणितविज्ञानस्य अवबोधनम्।
2. प्राचीनभारतीयगणितज्ञानस्य अवबोधनम्।
3. यज्ञवेदिकानिर्माणे शुल्बसूत्राणां उपकारकत्त्व बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. शुल्बसूत्राणां भाषां, शैलीं, प्रयोजनं च स्पष्टतया वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. प्राचीसाधनतः उत्करस्य स्थानान्तरपर्यन्तं निरूपयिष्यन्ति।
3. रथसम्मितवेदिमानतः विषमप्रमाणचतुरस्राणामेकीकरणविधिपर्यन्तं व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
4. महत्क्षेत्राल्लघुक्षेत्रस्य पृथक्करणविधिं विश्लेषयिष्यन्ति।
5. पुरुषवृद्धिप्रकरणतः यूपैकादश्यां वेदिवर्धनपर्यन्तं वर्णयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4	कात्यायनशुल्बसूत्रम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमोऽध्यायः **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीसाधनतः उत्करस्य स्थानान्तरपर्यन्तम्।

अन्वितिः २. द्वितीयाध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रथसम्मितवेदिमानतः विषमप्रमाणचतुरस्राणामेकीकरणविधिपर्यन्तम्।

अन्वितिः ३. तृतीयचतुर्थाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महत्क्षेत्राल्लघुक्षेत्रस्य पृथक्करणविधितः नानाविधकर्णानां समासपर्यन्तम्।

अन्वितिः ४. पञ्चमषष्ठाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषवृद्धिप्रकरणतः यूपैकादश्यां वेदिवर्धनपर्यन्तम्।

निर्धारिता: ग्रन्था: (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नेने, पं गोपाल शास्त्री, (2009), कर्कभाष्यमहीधरवृत्तिसहितं कात्यायनशुल्बसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम्।